

Staða og hlutverk þekkingarsetra í byggðapróun

Áfangaskýrsla 2 – rafræn spurningalistakönnun

Anna Guðrún Edvardsdóttir

Nóvember 2019

Stjórnarráð Íslands
Mennta- og
menningarmálaráðuneytið

Anna Guðrún Edvardsdóttir

**Staða og hlutverk þekkingarsetra í byggðapróun – áfangaskýrsla 2 – niðurstöður
spurningalista**

Þekkingarsetrið Nýheimar

Litlubru 2

780 Höfn

<http://www.nyheimar.is>

Nóvember 2019

Efnisyfirlit

Töflur	4
Myndir	4
Inngangur	5
1. Þekkingarsetur í fortíð og nútíð	8
1.1. Nýheimar þekkingarsetur	9
1.2. Þekkingarnet Þingeyinga	10
1.3. Háskólafélag Suðurlands	10
2. Fræðilegur bakgrunnur	11
2.1. Þriggja þátta líkanið (Triple Helix model)	11
2.2. Áhrif þekkingaruppbyggingar á samfélög – staða þekkingar	12
3. Aðferðarfræðin	17
3.1. Spurningalistakönnun	17
3.2. Þátttakendur og framkvæmd	18
4. Niðurstöður spurningalistakönnunarinnar	20
4.1. Starfsemi og þjónusta	21
4.2. Staða, hlutverk og mikilvægi	23
4.3. Háskólanám og símenntun	26
4.4. Samfélagið	28
4.5. Samantekt	29
5. Umræður	31
6. Lokaorð	32
Heimildaskrá	34
Viðaukar	39

Töflur

Tafla 1. Mannfjöldi eftir kyni 1998-2019	13
Tafla 2. Mannfjöldi eftir kyni og landssvæðum 1998-2019.....	14
Tafla 3. Íbúafjöldi í Sveitarfélaginu Hornafjörður (á starfssvæði Nýheima) eftir kyni 2003-2019 .	14
Tafla 4. Íbúafjöldi í Þingeyjarsýslum (á starfssvæði Þekkingarnetsins) eftir kyni 2003-2019	15
Tafla 5. Íbúafjöldi á Suðurlandi (á starfssvæði Háskólafélagsins) eftir kyni 2003-2019	15
Tafla 6. Fjöldi háskólanema 1997-2017 eftir kyni	16
Tafla 7. Fjöldi háskólanema 1997-2017 eftir kyni og kennsluformi (fjarnám)	16
Tafla 8. Erlendir íbúar búsettir á starfssvæðum þekkingarsetranna	18

Myndir

Mynd 1. Þátttaka á starfssvæðum setranna	19
Mynd 2. Þátttaka eftir kyni	20
Mynd 3. Þátttaka eftir aldri	20
Mynd 4. Hefur þú notið þjónustu þekkingarsetranna?	21
Mynd 5. Ef já við spurningunni hér að framan, hvaða þjónustu?	22
Mynd 6. Hversu vel þekkirðu til starfsemi þekkingarsetranna?	22
Mynd 7. Sú starfsemi sem ég tel að íbúar þekki best.....	23
Mynd 8. Hlutverk þekkingarsetranna í samfélaginu.	24
Mynd 9. Það sem setrin eru að vinna að.	25
Mynd 10. Starfsemi setranna er mikilvæg í byggðapróun.	25
Mynd 11. Umræðan um þekkingarsetrin er jákvæð.	26
Mynd 12. Það er fjölbreytni í framboði á háskólanámi í fjarnámi.	27
Mynd 13. Það er fjölbreytni í framboði á endur- og símenntunarnámskeiðum	28
Mynd 14. Það sem einkennir samfélagið sem ég bý í.	29

Inngangur

Þróun þekkingarsamfélagsins á landsbyggðinni hefur verið sú að þær stofnanir og/eða fyrirtæki sem starfa á sviði þekkingaröflunar og/eða miðlunar auk rannsókna hafa safnast saman undir einu þaki og mynda eina heild. Hver stofnun og/eða fyrirtæki starfar sjálfstætt að undanskildum kostnaði við sameiginlegan rekstur og verkefni. Nýheimar þekkingarsetur á Höfn, Háskólafélag Suðurlands í Fjölheimum á Selfossi og þekkingarnet Þingeyinga á Húsavík eru slíkar stofnanir og í daglegu tali eru þær nefndar þekkingarsetur og/eða háskólasetur. Erlendis er hægt að finna sambærilegt fyrirkomulag s.s. University of the Highlands and Islands, sem er samstarf þrettán háskóla- og rannsóknastofnana sem eru staðsett víðs vegar um hálöndin og eyjar Skotlands (Anna Guðrún Edvardsdóttir, 2016; Hills og Lingard, 2003).

Árið 2010 skipaði þáverandi menntamálaráðherra starfshóp sem skoða átti þessa þróun sem hafist hafði af krafti um aldamótin 2000. Markmiðið var að kortleggja fjármögnum, skipulag, hlutverk og rekstur setranna og hvernig væri mögulegt að efla og styrkja starfsemina, sérstaklega með auknum tengslum og samstarfi þeirra. Niðurstaða starfshópsins var sú að fjölbreytni í starfseminni væri mikil sem hafði áhrif í efnahagslegu og menningarlegu tilliti. Um væri að ræða smáar en fjölbreyttar einingar en þó væri ljóst að háskóla- og rannsóknastarfsemi og tengsl þeirra við stoðkerfi atvinnulífsins og fyrirtæki væri samfélögum mikilvæg. Því væri samstarf og samskipti lykilatriði til þess að umbreyta rannsóknum og þróunarvinnu í nýsköpun, vöruþróun, viðskiptatækifæri, samfélagsbætur og aukna velferð. Einnig kom fram að forsenda skilvirks nýsköpunarkerfis væri flæði þekkingar á milli fyrirtækja, háskóla og rannsóknastofnana. Að lokum var það niðurstaða hópsins að með enn frekara samstarfi setranna við háskóla, rannsóknastofnanir og fyrirtæki mætti nýta mannauð og aðstöðu betur og auka aðgengi nemenda og fræðimanna að auðlindum menningar og náttúru landsins (Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2010). Áfangaskýrslan er góð heimild hvað varðar kortlagningu á þekkingarsetrum á landinu öllu en það sem rýrir gildi hennar er að ýmsar staðhæfingar og fullyrðingar er varðar áhrif setranna á samfélög eru ekki studdar með vísun í heimildir. Því er engin leið að fá úr því skorið hvort það sem fullyrt er sé byggt á rannsóknaniðurstöðum eða séu skoðanir og gildismat þeirra sem sátu í starfshópnum (Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2010, Anna Guðrún Edvardsdóttir, 2016). Dæmi um slíkar fullyrðingar eru:

Varast þarf að líta á menningu (í víðum skilningi) eingöngu sem stuðning við atvinnulífið. Menning er það sem við erum og ef menning er aum verður ekkert traust atvinnulíf byggt upp. Þess vegna þarf að leita leiða til þess að þekkingarsköpun setra skili sér út í samfélagið og menninguna, svo almennt menntunarstig hækki. Góð almenn menntun, með trausta kjölfestu í siðferði,

gagnrýnni hugsun og menningarsögu, þar sem hið staðbundna er tengt við hið hnattræna, gerir hvern einstakling verðmætari og eykur þannig almenna hagsæld. Með því mun almenn vermætasköpun smátt og smátt aukast samhliða því sem einstök nýsköpunarverkefni komast á fót (Mennta- og menningarmálaráðuneyti, 2010, bls. 68).

Síðan áfangaskýrslan kom út hefur ekki verið ráðist í formlega rannsókn á starfsemi þekkingarsetranna af hálfu ráðuneytisins en ýmsum upplýsingum um þau verið aflað. Doktorsritgerð Önnu Guðrúnar Edvarðsdóttur frá 2016 fjallar um samspil þekkingarsamfélagsins og byggðapróunar á Íslandi og Skotlandi og í henni er þróun þekkingarsamfélagsins rannsökuð. Niðurstaða þeirrar rannsóknar sýndi m.a að byggðapróun snýst um efnahagslega þætti svo sem atvinnusköpun, fólksfjölgun og rannsóknarverkefni sem einblína á aðalatvinnuvegi svæðanna. Starfsemi rannsókna- og háskólastofnana á landsbyggðinni, þar sem þekkingaröflun og miðlun á nærumhverfinu fer fram, gerir dreifðum byggðum kleift að dýpka tengslin við umhverfislega, félagslega og menningarlega þætti samfélaga og skapa þannig sjálfbær samfélög sem sýna seiglu en það er eitt af meginmarkmiðum bæði byggða- og sóknaráætlana landshluta (Anna Guðrún Edvarðsdóttir, 2016).

Um nokkurt skeið hafa þrjú þekkingarsetur á landsbyggðinni; Nýheimar Þekkingarsetur á Höfn, Þekkingarnet Þingeyinga með höfuðstöðvar á Húsavík og Háskólafélag Suðurlands á Selfossi stefnt að því að skoða stöðu og hlutverk setra sinna í byggðapróun. Sótt var um styrk í Bygðarannsóknasjóð árið 2017 en ekki fékkst styrkur í það skiptið. Árið 2018 var Anna Guðrún Edvarðsdóttir aðjúnkt við Menntavísindasvið Háskóla Íslands og sérfræðingur hjá Rannsókna- og ráðgjafaryrirtækinu RORUM ehf. fengin til liðs við setrin sem rannsakandi slíks verkefnis. Nýheimar Þekkingarsetur hafði forgöngu um að sækja um forverkefnisstyrk til Atvinnu- og rannsóknasjóðs sveitarfélagsins Hornafjarðar til þess að þróa viðtalsramma og aðferðarfræði sem nýst gæti þegar sótt yrði um styrki í aðra sjóði. Styrkur að upphæð kr. 400.000 fékkst til verkefnisins og var hann nýttur til forathugunar á viðtalsrammanum með viðtölum við valda aðila á Höfn. Niðurstöður forathugunarinnar leiddu til breytinga á viðtalsrammanum og út frá því var aðferðarfræðin sem beitt er við greiningu viðtala mótuð.

Með niðurstöðu úr forathuguninni í farteskinu var aftur sótt um styrk að upphæð kr. 5.000.000 í Bygðarannsóknarsjóð árið 2018 og fékkst styrkur að upphæð kr. 2.500.000. Mennta- og menningarmálaráðuneytið sýndi þessu verkefni strax áhuga og eftir viðræður á milli aðstandenda verkefnisins og ráðuneytisins ákvað Mennta- og menningarmálaráðuneytið að styrkja verkefnið um kr. 2.500.000. Verkefnið er því að fullu fjármagnað auk þess sem að setrin fjármagna þá vinnu sem fellur á þau. Samkvæmt Fjármálaáætlun ríkisstjórnarinnar fyrir árin 2019

– 2023 er á stefnuskránni að „kortleggja starfsemi rannsókna-, fræða- og þekkingarsetra og í kjölfarið móta stefnu um starfsemi þeirra, í samráði við setrin, háskóla og nærsamfélag“ (Fjármála- og efnahagsráðuneytið, 2018, bls. 306). Ráðuneytið lítur svo á að þessi rannsókn sé liður í að þeirri kortlagningu.

Verkefnið snýr að því að skerpa sýn á stöðu, hlutverk og árangur þekkingarsetra á landsbyggðinni, með sérstakri áherslu á byggðapróun. Verkefnið felur í sér úttekt á innri starfsemi þekkingarsetra og rannsókn á áhrifum og stöðu þeirra gagnvart nærsamfélaginu. Það verður gert með ítarlegri skoðun þriggja þekkingarsamfélaga á Íslandi (Nýheimar þekkingarsetur á Höfn, Háskólafélag Suðurlands á Selfossi, Þekkingarnet Þingeyinga á Húsavík) og þau síðan borin saman, með það að markmiði að geta síðar yfirfært aðferðafræðina við rannsóknir á öðrum slíkum samfélögum á landinu. Aflað verður gagna um viðhorf og væntingar almennings, starfsmanna setranna, fulltrúa atvinnulífsins og sveitastjórnarmanna í þessum byggðarlögum til þekkingarsetra og leitað leiða til að efla starfsemi þeirra með hliðsjón af niðurstöðunum. Gagna verður aflað með spurningalistum, viðtölum, rýnihópum og íbúafundum. Við greiningu viðtala verður notast við InVivo lyklun en sú aðferð greinir þemu sem nýtist við samanburð á milli setra og greiningu orðræðu með áherslu á að rödd viðmælenda komi fram. Spurningalistar verða gerðir í SurveyMonkey umhverfinu sem er á rafrænu formi. Afurðir verkefnisins eru fjórar áfangaskýrslur þar sem niðurstöður viðtala, spurningalista, rýnihópaviðtala og íbúápinga eru birtar en í lokin er gefin út heildarskýrsla þar sem niðurstöður eru kynntar og tillögur til úrbóta settar fram.

Tilgangur verkefnisins er að rannsaka stöðu, hlutverk, árangur og áhrif þekkingarsetranna á nærsamfélagið. Meginmarkmið þess eru:

- (a) að kortleggja núverandi stöðu og hlutverkaskiptingu þekkingarsetra í þremur ólíkum samfélögum: Höfn, Húsavík og Selfossi.
- (b) að rannsaka hver áhrif þessara þriggja þekkingarsetra við nærsamfélagið eru.
- (c) að afla upplýsinga um viðhorf almennings í þessum samfélögum til þekkingarsetra sem starfa þar.
- (d) Í þriðja lagi að leita leiða til að efla starfsemi þekkingarsetra enn frekar og/eða berja í þá bresti sem rannsóknin kann að leiða í ljós.

Í þessari annarri áfangaskýrslu er niðurstöður rafrænna spurningalista kynntar. Henni er skipt á eftirfarandi hátt: í kafla eitt verður annars vegar almenn umfjöllun um þekkingarsetur og hins vegar umfjöllun um hvert og eitt setur sem tók þátt í rannsókninni, þ.e. Nýheimar þekkingarsetur, Þekkingarnet Þingeyinga og Háskólafélag Suðurlands. Kafla tvö fjallar um þá fræðilegu nálgun sem unnið var út frá. Í kafla þrjú verður fjallað um þá aðferðafræði og þeim

aðferðum sem beitt var við túlkun spurningalistanna. Í kafla fjögur verður umfjöllun um spurningalistanna aðalviðfangsefnið, í kafla fimm verða niðurstöður úr greiningu á spurningalistunum kynntar og í kafla sex verða niðurstöðurnar reifaðar og þær settar í samhengi við markmið verkefnins..

1. Þekkingarsetur í fortíð og nútíð

Ríkisvaldið leggur fjármagn til starfsemi átta þekkingarsetra á landsbyggðinni. Hlutverk þeirra er að efla þekkingarstarfsemi og rannsóknir í nærsamfélagi þeirra sem byggjast á svæðisbundinni sérstöðu samfélags, atvinnulífs og náttúru. Litið er á að það sé mikilvægt að efla tengsl setranna við háskóla og rannsóknastofnanir, staðbundið atvinnulíf og samfélag með það að markmiði að efla dreifðar byggðir (Fjármála- og efnahagsráðuneytið, 2018). Þessi setur eru: Nýheimar á Höfn í Hornarfirði, Háskólafélag Suðurlands, Þekkingarnet Þingeyinga, Austurbrú, Háskólastræt Vestfjarða, Þekkingarsetur Vestmannaeyja, Þekkingarsetrið á Blönduósi og Þekkingarsetur Suðurnesja í Sandgerði.

Eins og kom fram hér að framan hófst uppbygging þekkingarsetra á landsbyggðinni upp úr aldamótunum 2000. Forsögu þess má rekja til aukins framboðs á háskólanámi í fjarnámi og kröfum um aðstöðu fyrir nemendur í fjarnámi til að koma saman og stunda sitt nám. Þá hafði áhrif sú aukna meðvitund samfélaga víða um land á mikilvægi svæðisbundins rannsóknastarfs og upplýsingaöflunar til hagnýtra verkefna. Þessi þróun átti sér stað í kjölfar og að nokkru leyti samhliða myndunar og þróunar símenntunarmiðstöðva víða um land sem stofnaðar voru öðru fremur til að mæta eftirspurn fyrir grunnfræðslu fyrir fullorðin fólk, þar á meðal um íslenskukennslu fyrir erlenda starfsmenn sem ráðnir höfðu verið til starfa, aðallega í sjávarútvegi víða um land. Sums staðar hefur þróunin orðið sú að þessar stofnanir sem sinna símenntun fullorðinna og rannsókna- og háskólastarfi hafa sameinast og unnið að sínum verkefnum undir einum hatti á sínu svæði. Á fleiri stöðum hafa þó þessar einingar verið reknar hvor í sínu lagi innan síns héraðs. (Anna Guðrún Edvardsdóttir, 2016; Menntamálaráðuneytið, 2003; 2004).

Samhliða ofangreindri uppbyggingu óx rannsóknastarfsemi fiskur um hrygg með stofnun Náttúrustofa í hverjum landshluta, en áður höfðu bæði Matís, Hafrannsóknarstofnun og Háskóli Íslands sett upp starfsstöðvar á ýmsum stöðum á landsbyggðinni. Þá hafði Bygðastofnun ráðið atvinnuráðgjafa í hverjum landshluta sem lagði grunninn að stofnun Atvinnuþróunarfélaganna. Vísir að þróunarsetrum var að finna á ýmsum stöðum á landinu en þar höfðu safnast saman undir einu þaki ýmsar rannsókna- og þjónustustofnanir sem höfðu hag af því að starfa saman og gátu með þessu móti nýtt starfsmenn og aðra stoðþjónustu. Um aldamótin var ljóst að háskólamenntun og símenntun auk rannsókna, nýsköpunar og þjónustu við íbúa dreifðra byggða myndaði

Þekkingarsamfélag sem best væri komið fyrir undir einu þaki til að nýta mætti betur þekkingu, fjármagn, tæki og starfsfólk (Anna Guðrún Edvardsdóttir, 2016; Menntamálaráðuneytið, 2003; 2004; Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2010).

Í þessari uppbyggingu sáu hinar dreifðu byggðir tækifæri til þróunar og má kannski segja að væntingar sveitastjórnarmanna og íbúa hafi ekki verið í samræmi við þá útkomu sem síðar varð. Upphaflega voru kröfurnar þær að stofnaðir yrði háskólar á svæðunum sem byðu upp á nám og rannsóknir tengdum sérstöðu hvers svæðis (Menntamálaráðuneytið, 2003; Menntamálaráðuneytið, 2004). Einn viðmælandi nær að fanga þá hugmyndafræði og orðræðu sem var í gangi á þessum tíma þegar hann segir:

...en ég hugsa að fólk þekki þetta (þekkingarsetur) ákaflega lítið hér á þessu svæði. Ég hugsa að það séu sárafaír sem átti sig á hvað þetta er. Á sínum tíma var þetta stofnað því þá var mjög „in“ að vera í háskóla einhverju, það var bara þannig. Það voru allir í háskólunum og það var allt að gerast í háskólunum; það átti að verða stóriðja og þá var þetta ákveðið, en menn vissu samt ekkert hvað þeir voru að gera. Margir héldu að við værum að fara að byggja háskólahús eða eitthvað, að það væri bara Háskóli svæðisins; það var hugmyndin þá.

Frá árinu 2002 – 2010 var mesti vöxturinn í uppbyggingu rannsókn- og/eða þekkingarsetra. Setrin þrjú sem taka þátt í þessari rannsókn voru, sem slík, stofnuð á árabílinu 2002 – 2008. Þau hafa eðli málsins samkvæmt þróast og breyst eftir því sem árin líða (Nýheimar þekkingarsetur, 2018.; Sveinn Aðalsteinsson, 2008; Þekkingarnet Þingeyinga, e.d1.). Hér að neðan er stutt umfjöllun um hvert þessara þriggja setra.

1.1. Nýheimar þekkingarsetur

Nýheimar voru byggðir árið 2002 með flutningi Framhaldsskóla Austur-Skaftafellsýslu á efri hæð húss Nýheima. Frá þeim tíma hafa ýmsar stofnanir haft aðstöðu á neðri hæðinni. Nýheimar þekkingarsetur var síðan stofnað sem sjálfstæð eining árið 2013 og er meginmarkmið þess að efla samvinnu ólíkra stofnana og skapa þannig öflugt þekkingarsamfélag, stuðla að jákvæðri byggðarþróun og bæta lífsgæði á svæðinu. Þekkingarsetrið er samstarfshattur ólíkra stofnana sem starfa á sviði menntunar, menningar, nýsköpunar og rannsókna á Suð-Austurlandi. Stofnanirnar sem eru til húsa í Nýheimum eiga flestar aðild að setrinu og eiga fulltrúa í stjórn þess. Þær stofnanir sem eiga aðild að Nýheimum þekkingarsetri eru: Framhaldsskólinn í Austur-Skaftafellssýslu, Háskólafélag Suðurlands, Menningarmiðstöð Hornafjarðar, Náttúrustofa Suðausturlands, Ríki Vatnajökuls, Samtök sunnlenskra sveitarfélaga, Háskóli Íslands, Vatnajökulspjóðgarður, Skólaskrifstofa Hornafjarðar, Nýsköpunarmiðstöð Íslands, Matís og Vöruhúsið. Eitt af því sem setrið leggur áherslu á er að leiða samstarf ofangreindra stofnana og stýra samstarfsverkefnum þeirra (Nýheimar þekkingarsetur, e.d.) Sveitarfélagið Hornafjörður tilheyrði áður samtökum

sveitarfélaga á Austurlandi og tóku Nýheimar þátt í samstarfi Austurbrúar þar til ákveðið var að Hornafjörður skyldi tilheyra samtökum sveitarfélaga á Suðurlandi. Nú eiga Nýheimar samstarf við Fræðslunetið – Símenntun á Suðurlandi um símenntun í sveitarfélaginu og hefur Fræðslunetið aðstöðu í húsnæði Nýheima (Nýheimar Þekkingarsetur, e.d.)

1.2. Þekkingarnet Þingeyinga

Þekkingarnet Þingeyinga var stofnað árið 2003 undir nafninu „Þekkingarsetur Þingeyinga“ og voru verkefni þess að sinna háskólanámsþjónustu og rannsóknastarfi á sínu starfssvæði. Fyrstu árin starfaði stofnunin samhliða símenntunarmiðstöðinni Fræðslumiðstöð Þingeyinga sem hafði verið stofnuð nokkrum árum áður. Árið 2006 tóku stjórnir beggja stofnana þá ákvörðun, í samráði við Mennta- og menninarmálaráðuneytið, að sameina stofnanirnar í eina undir heitinu „Þekkingarnet Þingeyinga“ og er starfsemi þess þríþætt; þ.e. símenntun, háskólanám og þjónusta við námsmenn og rannsóknarstarf og þjónusta við það (Þekkingarnet Þingeyinga, e.d1.). Markmiðin eru m.a. að efla menntun og námsmöguleika, vera leiðandi afl í rannsóknastarfi, taka virkan þátt í að móta nýsköpunarumhverfi, sinna þjónustu við háskóla og háskólanema og efla með þessu byggð í Þingeyjarsýslum (Sveinn Aðalsteinsson, 2008). Starfssvæðið eru Þingeyjarsýslurnar og þar búa um 5.000 manns í 6 sveitarfélögum sem eru Skútustaðahreppur, Þingeyjarsveit, Norðurþing, Tjörneshreppur, Langesbyggð og Svalbarðshreppur. Þekkingarnetið er með höfuðstöðvar á Húsavík en er að auki með starfsstöðvar á Þórshöfn, Raufarhöfn, Kópaskeri, Laugum í Reykjadal, í Mývatnssveit og í Bárðardal. Misjafnt er hvaða starfsemi er á hverri starfsstöð; allt frá mönnum starfsstöðvum með námsverum sem opin eru allan sólarhringinn yfir í grunnaðstöðu til að sinna námsþjónustu, kennslu og prófahaldi (Þekkingarnet Þingeyinga, e.d2.). Í stuttu máli má segja að Þekkingarnetið sé sjálfseignarstofnun fjölmargra aðila með aðkomu Háskóla Íslands og Háskólans á Akureyri sem leggur áherslu á framhaldsfræðslu ásamt því að hasla sér völl sem miðstöð rannsókna og þróunar á sínu svæði (Sveinn Aðalsteinsson, 2008).

1.3. Háskólafélag Suðurlands

Háskólafélag Suðurlands var stofnað árið 2007 og er einkahlutafélag í eigu sveitarfélaganna á Suðurlandi. Félagið leigir húsnæði Fjölheima af sveitarfélaginu Árborg og sér um rekstur þess. Tilgangur þess er að auka búsetugæði og styrkja efnahag á Suðurlandi með uppbyggingu þekkingarsamfélags. Félagið vinnur með öðrum stofnunum á Suðurlandi að þekkingarvarðveislu, miðlun og kynningu á námsleiðum, uppbyggingu aðstöðu um starfssvæði félagsins, þjónustumiðlun til samfélagsins auk þjónustu og ráðgjöf til þeirra sem stunda rannsóknir á svæðinu og félagið vinnur náið með þeim þekkingarsetrum/klösum sem til staðar eru og vinnur að uppbyggingu símenntunar í samstarfi við íbúa, fyrirtæki og stofnanir. Háskólafélagið er til húsa í

Fjölheimum á Selfossi en þar eru einnig aðrar stofnanir og fyrirtæki, s.s. Fræðslunet Suðurlands og Markaðsstofa Suðurlands. Þessar stofnanir, ásamt fleirum sem eru til húsa í Fjölheimum leigja skrifstofu- og/eða kennsluaðstöðu af Háskólafélaginu (Háskólafélag Suðurlands, e.d.; Sveinn Aðalsteinsson, 2008).

2. Fræðilegur bakgrunnur

Erlendis hafa fjölmargar rannsóknir verið gerðar á hlutverki svæðisbundinna háskóla, þekkingarsetra og/eða rannsóknastofnana í dreifbýli, þar sem þriggja þátta líkanið (Triple Helix model) hefur verið notað. Niðurstöður þeirra sýna að þekking er mikilvæg fyrir svæðisbundna þróun. Vel menntaðir íbúar eru lykilauðlind fyrir nýsköpun og rannsóknastarfsemi og mynda grunn að svæðisbundnum vexti og lífsgæðum (Etzkowitz og Leydesdorf, 1995; Välimaa og Hoffmann, 2008; Nielsen, 2010; Heng, Othman, Rasli og Iqbald, 2012; Caryannis og Campbell, 2012; Carayannis og Rakhmatullin, 2014; Colapinto og Porlezza, 2012; Nordberg, 2015 and Kolehmainen, o.fl., 2016).

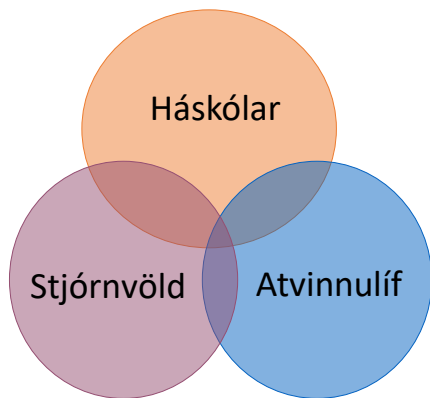
Í öðrum rannsóknum á svæðisbundnum áhrifum háskóla hefur sjónum verið beint að háskólanáminu sjálfu, þ.e. flutningi ungs fólks og einkum ungra kvenna frá dreifðum byggðum til þess að stunda háskólanám (Anna Guðrún Edvardsdóttir, 2016; Berck, Tano og Westerlund, 2016; Bjarnason og Thorlindsson, 2006; Leibert, 2016) og á fjarnám á háskólastigi sem tæki til að sporna við fólksflóttu frá dreifbýlinu auk hagrænna áhrifa háskóla á umhverfi sitt (Þóroddur Bjarnason o.fl., 2016). Íslensk stjórnvöld hafa þannig á hverjum tíma litið svo á að svæðisbundnir háskólar, háskólasetur og/eða rannsóknastofnanir í dreifðum byggðum gætu stuðlað að fjölgun íbúa í dreifbýli og skapað störf fyrir háskólamenntað fólk (Byggðastofnun, 1999; Hills & Lingard, 2003; Mennta- og menningarmálaráðuneyti, 2010).

Í köflum 2.1 og 2.2 verður kafað dýpra ofan í þessa þætti og þeir síðan settir í samband við orðræðuna um mikilvægi þekkingaruppbyggingar á landsbyggðinni og áhrifa þeirra á nærumhverfi sitt.

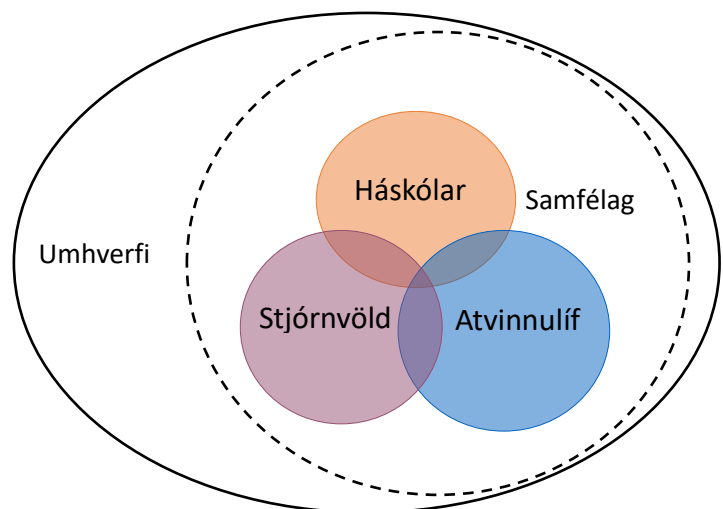
2.1. Þriggja þátta líkanið (Triple Helix model)

Til þess að tengja saman þekkingu og svæðisbundna þróun hefur hugmyndafræðin um þriggja þátta líkanið (Triple Helix model) (mynd 1) verið ríkjandi í byggðapróun um allan heim. Sú hugmyndafræði var fyrst kynnt af Etzkowitz og Leyersdorf árið 1995 og gengur út á að tengja saman háskólastarfsemi, atvinnulíf og stjórnvöld á hverju svæði þar sem markmiðið er að efla nýsköpun og auka þannig vöxt og hagsæld svæðisins (Anna Guðrún Edvardsdóttir, 2016).

Hins vegar hafa, á undanförunum árum komið fram fræðimenn, s.s. Heng o.fl. (2014), Caryannis & Campbell (2012), Caryannis & Rakhamatullin (2014) og Nordberg (2015) sem leggja til að bæta þurfi fjórða þættinum (Quadruple Helix model), sem er samfélagið og fimmta þættinum (Quintuple Helix model), umhverfinu, við Þriggja þátta líkanið (Triple Helix model) til þess að skapa sjálfbær samfélög sem sýna seiglu. Með því að bæta við fjórða þættinum (Quadruple Helix model) við þá verður menning, gildi, lífsgæði og svæðisbundin þekking hluti að stóra menginu og með fimmta þættinum (Quintuple Helix model) bætist sjónarhorn umhverfisins við og myndar þannig grunn að sköpun sjálfbærra samfélaga þar sem umhverfislegir, efnahagslegir, samfélaglegir og menningarlegir þættir sjálfbærnihugtaksins vega jafn þungt (mynd 2) (Anna Guðrún Edvardsdóttir, 2016).

Mynd 1. Þriggja þátta líkanið

Mynd 2. Fjögurra og fimm þátta líkanið

Slík hugmyndafræði ætti að eiga upp á pallborðið hér á Íslandi þar sem eitt meginmarkmið byggðastefnu stjórnvalda er að skapa sjálfbær samfélög (Alþingi, 1999, 2002, 2011, 2014, 2018). Hins vegar sýna niðurstöður doktorsrannsóknar Önnu Guðrúnar Edvardsdóttir (2016) að efnahagslegir þættir eru fyrirferðamestir og er hluta skýringarinnar að finna í orðræðu stefnu stjórnvalda og meðal íbúanna þar sem sú skoðun að aðrir þættir munu fylgja í kjölfarið sé efnahagur byggðanna sterkur.

2.2. Áhrif þekkingaruppbyggingar á samfélög – staða þekkingar

Sú orðræða sem er hvað fyrirferðarmest í íslenskri byggðaumræðu er mikilvægi þess að stöðva brottflutning fólks úr dreifbýli í þéttbýli og fjölga fólki og þá sérstaklega ungu og háskólamenntuðu fjölskyldufólki. Sú orðræða er áberandi þegar verið er að fjalla um uppbyggingu þekkingar- og rannsóknarsetra á landsbyggðinni og slíkar stofnanir taldar laða að slíkt fólk (Anna Guðrún

Edvardsdóttir, 2016; Þóroddur Bjarnason o.fl., 2016; Mennta- og menningarmálaráðuneyti, 2010). Í ljósi þess að fleiri konur stunda háskólanám en karlar, bæði í stað- og fjarnámi og þeirrar orðræðu um fjölgun háskólamenntaðs fólks í dreifbýli verður í þessum kafla íbúafjöldi út frá kyni skoðaður til að sjá hvort finna megi kynjamun á búsetu á landinu öllu og rannsóknarsvæðunum.

Þróun mannfjöldans á Íslandi sýnir að Íslendingum hefur fjölgað um rúm 84 þúsund frá árinu 1998 og eins og neðangreind tafla sýnir eru karlar fleiri en konur, misjafnt er þó eftir árum hversu mikill munurinn er (tafla 1).

Tafla 1. Mannfjöldi eftir kyni 1998-2019

Ár	Alls	Karlar	Konur
1998	272.381	136.444	135.937
2003	288.471	144.287	144.184
2008	315.459	160.896	154.563
2013	321.857	161.438	160.419
2019	356.991	182.837	174.154

(Hagstofa Íslands, 2019a; Hagstofa Íslands, 2019b)

Sé hins vegar mannfjöldanum skipt eftir landshlutum og kyni kemur í ljós að á fyrsta ársfjórðungi 2019 bjuggu í öllum landshlutum, þ.á.m. á höfuðborgarsvæðinu fleiri karlar en konur. Neðangreind tafla sýnir að þannig hafi það ekki alltaf verið. Fleiri konur en karlar hafa búið á höfuðborgarsvæðinu en karlar hafa verið fleiri á landsbyggðinni og svo er enn (tafla 2).

Tafla 2. Mannfjöldi eftir kyni og landssvæðum 1998-2019

Ár	Landssvæði	Alls	Karlar	Konur
1998	Höfuðborgarsvæði	164.606	81.077	83.529
	Landsbyggð	107.766	55.367	52.408
2003	Höfuðborgarsvæði	179.992	88.719	91.273
	Landsbyggð	108.479	55.568	52.911
2008	Höfuðborgarsvæði	197.945	99.499	98.446
	Landsbyggð	117.514	61.397	56.117
2013	Höfuðborgarsvæði	205.675	102.063	103.612
	Landsbyggð	116.182	59.375	56.870
2019	Höfuðborgarsvæði	228.484	115.867	112.364
	Landsbyggð	128.760	66.970	61.790

(Hagstofa Íslands, 2019c)

Þegar íbúafjöldi á starfssvæðum þekkingarsetranna, skipt eftir kyni, er skoðaður kemur í ljós að þau fylgja því mynstri sem fram kemur í ofangreindri töflu, þ.e. að fleiri karlar búa í sveitarfélögunum en konur. Mismikill kynjamunur er á búsetu á milli ára en það virðist sem að á síðustu árum hafi bilið aukist á starfssvæðum Háskólafélags Suðurlands og þekkingarnets Þingeyinga. Skýringuna má að hluta til finna í stóriðjuuppbyggingu á Bakka við Húsavík en við hana hafa starfað að stærstum hluta karlar og einnig benda þessar tölur til að á Suðurlandi sé meira um störf fyrir karla (töflur 3, 4, 5). Íbúafjöldi í Vestmannaeyjum er ekki tekinn með í þessari úttekt þar sem þekkingarsetur Vestmannaeyja er sjálfstætt setur og ekki hluti af Háskólafélagi Suðurlands.

Tafla 3. Íbúafjöldi í Sveitarfélaginu Hornafjörður (á starfssvæði Nýheima) eftir kyni 2003-2019

Ár	Alls	Karlar	Konur
2003	2.331	1.211	1.120
2008	2.125	1.116	1.009
2013	2.166	1.139	1.027
2019	2.389	1.259	1.130

(Hagstofa Íslands, 2019d)

Tafla 4. Íbúafjöldi í Þingeyjarsýslum (á starfssvæði þekkingarnetsins) eftir kyni 2003-2019

Ár	Alls	Karlar	Konur
2003	4.749	2.477	2.273
2008	4.724	2.420	2.304
2013	4.832	2.469	2.363
2019	5.088	2.710	2.378

(Hagstofa Íslands, 2019e)

Tafla 5. Íbúafjöldi á Suðurlandi (á starfssvæði Háskólafélagsins) eftir kyni 2003-2019

Ár	Alls	Karlar	Konur
2003	17.026	8.863	8.208
2008	19.607	10.185	9.442
2013	19.612	10.052	9.560
2019	23.045	11.896	11.149

(Hagstofa Íslands, 2019f)

Rannsóknir sýna að það er einkum ungt fólk og konur sem flytja frá smærri samfélögum og hvað varðar konur þá virðast þær kjósa að búa í stærri samfélögum vegna þess að þar er að finna fjölbreyttari atvinnutækifæri, tækifæri til áhrifa eru fleiri og að félagslega virðist þeim líða betur þar (Anna Guðrún Edvardsdóttir, 2016; Edvardsdóttir, 2013; Karlsdóttir og Ingólfssdóttir, 2011; Nikk i Norden og Nordic Council of Ministers, 2018; Norðurlandaráð og Norræna ráðherranefndin, 2018). Þá sýna rannsóknir einnig að konur hafa meiri áhrif á búsetu fjölskyldunnar (Anna Guðrún Edvardsdóttir, 2016; Bjarnason og Þórlindsson, 2006). Því er mikilvægt að hugað sé að væntingum og þörfum kvenna og hvaða merkingu konur leggja í hugtakið lífsgæði. Eitt af því eru möguleikar þeirra til að mennta sig í heimabyggð.

Um allan heim stunda fleiri konur háskólanám en karlar og svo hefur verið í þó nokkurn tíma. Sama þróun hefur verið hér á landi eins og neðangreind tafla sýnir (tafla 6).

Tafla 6. Fjöldi háskólanema 1997-2017 eftir kyni

Ár	Alls	Karlar	Konur
1997	8.100	3.243	4.858
2002	13.347	4.850	8.497
2007	16.658	5.519	10.739
2012	19.127	7.230	11.897
2017	17.892	6.526	11.366

(Hagstofa Íslands, 2019f)

Eins og sést hefur háskólanemum fjölgað jafnt og þétt frá árinu 1997. Hins vegar virðist sem að dregið hafi úr þessari fjölgun og gæti það bent til að nemendur leiti í annað nám en háskólanám, s.s. iðn-, starfs- og/eða tækninám. Þrátt fyrir það sést að um helmingi fleiri konur en karlar stunda nám á háskólastigi og helst sá munur nokkuð stöðugur (tafla 6).

Það sama er uppi á tengingnum þegar þróun í fjarnáminu er skoðuð því í hinum dreifðu byggðum hafa konur nýtt sér fjarnámsmöguleikann í meira mæli en karlar og á það jafnt við hér á landi sem erlendis. Neðangreind tafla sýnir þróunina hér á landi og eins og sést er mikill meirihluti þeirra sem stunda fjarnám eru konur. Það virðist sem að þar fari fjarnemum fjölgandi á sama tíma og háskólanemum almennt hefur fækkað (tafla 7).

Tafla 7. Fjöldi háskólanema 1997-2017 eftir kyni og kennsluformi (fjarnám)

Ár	Alls	Karlar	Konur
1997	189	42	147
2002	927	184	743
2007	1.119	212	907
2012	1.030	237	793
2017	1.247	230	1.017

(Hagstofa Íslands, 2019g).

Rannsóknir bæði hérlandis og erlendis sýna að þrátt fyrir aukna menntun kvenna á landsbyggðinni skili það sér ekki í að þær stækki og víkki athafnasvæði sitt. Konur sækja sér í meira mæli menntunar á sviði kennslu eða hjúkrunar og það hefur almennt verið tengt einkasviðinu; þ.e. heimilinu. Þó þær sækja sér menntun á sviði fjármála og stjórnunar leita þær síður í stjórnunarstörf innan þeirrar atvinnugreinar sem ríkjandi er í því samfélagi sem þær búa í sem oft á tíðum er sjávarútvegur eða landbúnaður. Einnig hafa rannsóknir sýnt að í smærri samfélögum þar sem

hefðbundinn sjávarútvegur og landbúnaður er aðalvinnugreinin eru karllæg gildi ríkjandi. Í slíkum samfélögum hafa konur takmarkaðan aðgang að orðæðunni um ríkjandi kerfi (Anna Guðrún Edvardsdóttir, 2016; Edvardsdóttir, 2013; Byrne, Duvvury, Macken-Walsh og Watson, 2013, Pini, Moletsane og Mills, 2014; Karlsdóttir og Ingólfssdóttir, 2011).

Ísland er stórt en fámennt land og uppbygging þekkingarstarfs í dreifðum byggðum því talsvert ólíkt því sem gerist í þéttbýlli löndum. Á Norðurlöndunum og Bretlandseyjum hverfist þekkingarstarf oftast í kringum starfsemi háskóla sem eru staðsettir í stærstu byggðakjörnum tiltekins svæðis. Slíkir háskólar geta haft fleiri en eina starfstöð eins og t.d. University of the Highlands and Islands sem samanstendur af 13 samstarfsaðilum í hálöndum Skotlands. Um er að ræða bæði háskóla og rannsóknastofnanir sem starfa á svæðinu (Anna Guðrún Edvardsdóttir, 2016; Hills og Lingard, 2003). Þá hefur Nordregio staðið fyrir nokkrum tengdum rannsóknum um háskólastarf á dreifbýlum svæðum á Norðurlöndunum. Í einni þeirra var Rannsóknasetur Háskóla Íslands á Höfn tekið sem dæmi um stöðu og starfsaðstæður minni starfseininga á háskólastigi en hin norrænu dæmin lutu öll að háskólum (Lindqvist, Olsen & Balzopoulos, 2012).

3. Aðferðarfræðin

Við öflun gagna voru lagðir fyrir spurningalistar og er því um meginndlega aðferðarfræði að ræða. Meginmarkmið þessa hluta rannsóknarinnar er að svara liðum b) og c) sem kynntir voru í upphafi. Þessir liðir eru; a) að rannsaka hver áhrif þessara þriggja þekkingarsetra við nærsamfélagið eru og b) að afla upplýsinga um viðhorf almennings í þessum samfélögum til þekkingarsetra sem starfa þar. Til að getað svarað spurningunum um viðhorf almennings til þekkingarsetranna og áhrif þeirra á nærsamfélagið var ákveðið að leggja fyrir rafræna spurningalista sem birtust á heimasíðum og Facebook síðum þekkingarsetranna þriggja. Kosturinn við að leggja fyrir spurningalistakönnun fyrir íbúa samfélaganna er sá að þannig er hægt að safna fjölbreyttum gögnum á stuttum tíma.

3.1. Spurningalistakönnun

Um er að ræða rafræna spurningalistakönnun sem birt var að heimasíðum og Facebook síðum þekkingarsetranna þriggja; þ.e. Nýheimar þekkingarsetur, þekkingarnet Þingeyinga og Háskólafélag Suðurland. Upphaflega stóð til að birta könnunina á íslensku en niðurstöður viðtalanna leiddu í ljós að verulegur fjöldi erlendra ríkisborgara bjó á rannsóknarsvæðunum og þá aðallega Pólverja. Tafla 8 sýnir þróun á fjölgun íbúa af erlendum uppruna á starfssvæðum setranna frá árunum 2009.

Tafla 8. Erlendir íbúar búsettir á starfssvæðum þekkingarsetranna

	2009	2014	2019
Hornafjörður (starfssvæði Nýheima)	110	140	500
Þingeyjarsýslur (starfssvæði Þekkingarnetsins)	265	315	825
Suðurland (starfssvæði Háskólafélagsins)	1.385	1.615	3.220

(Hagstofa Íslands, 2019h, 2019i, 2019j).

Eins og sést á þessum tölum hefur fjölgunin orðið mest á tímabilinu 2014-2019. Eins og fram kom hér að framan má rekja þessa fjölgun til mikillar uppbyggingar í ferðaþjónustu í sveitarfélögunum auk stóriðjuframkvæmda á Húsavík en meirihluti þeirra sem sinna störfum í þessum greinum er erlenda verkafólk.

Því var ákveðið að birta könnunina bæði á ensku og pólsku og fékk rannsakandi aðila innan Menntavísindasviðs Háskóla Íslands til að þýða spurningalistann yfir á ensku og pólsku. Spurningalistinn var búinn til í Survey Monkey sem er rafrænn vettvangur þar sem hægt er að búa til spurningalistakannarnir á einfaldan hátt. Könnunin er nafnlaus og ekki hægt að rekja svör til þátttakenda. Notast var við tilviljunarúrtak; þ.e. allir í þýðinu, sem eru íbúar samfélaganna, eiga jafna möguleika á að taka þátt. Ástæða þess að farin var sú leið að hafa könnunina opna fyrir alla og birta hana á heimasíðum og Facebook síðum setranna í stað þess að vera með valið úrtak var sú að með því vildi rannsakandi kanna hversu vel heimasíður og Facebook síður setranna eru kynntar meðal íbúa og þar með hver staða setranna sjálfra er í samfélögunum.

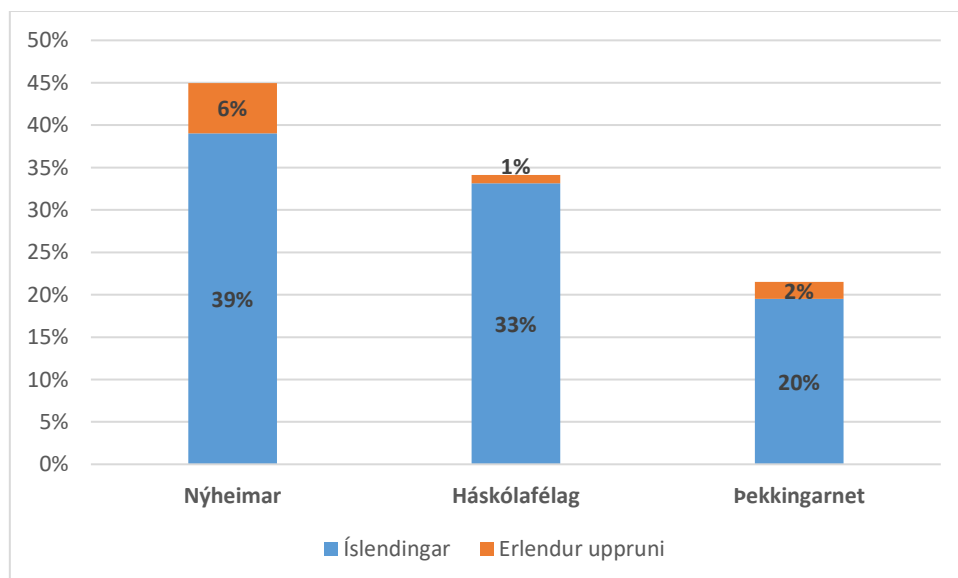
Við gerð spurningalistans voru niðurstöður viðtalanna notaðar sem grunnur að spurningagerðinni og til að ná þeim niðurstöðum sem þar birtust urðu spurningarnar 16 talsins. Byrjað var á að spyrja ýmissa bakgrunnsupplýsinga, s.s. kyn, aldur og búseta. Þá komu spurningar sem leituðust eftir að fá svör við því hvort að svarendur þekktu til starfsemi þekkingarsetranna, hefðu notið þjónustu þeirra eða hvort að starfsemi setranna væri vel kynnt í samfélaginu. Þriðji hluti spurningalistans fjallaði um þekkingarsetrin sjálf, þ.e. stöðu, hlutverk og mikilvægi þeirra er varðar þróun samfélagsins og hvort jákvæðni ríkti í garð þeirra. Spurningar er tóku til starfsemi þekkingarsetranna og háskóla landsins er varðar framboð á háskólanámi og símenntun komu þar á eftir. Að lokum voru svarendur beðnir um að merkja við hvað þeim fyndist einkenna það samfélag sem þeir bjuggu í. Spurningalistann á íslensku er að finna í viðauka.

3.2. Þátttakendur og framkvæmd

Þátttakendur í könnuninni voru allir íbúar á starfssvæði Nýheima Þekkingarseturs, Þekkingarneti Þingeyinga og Háskólafélagi Suðurlands. Um var að ræða rafræna könnun sem birtist á

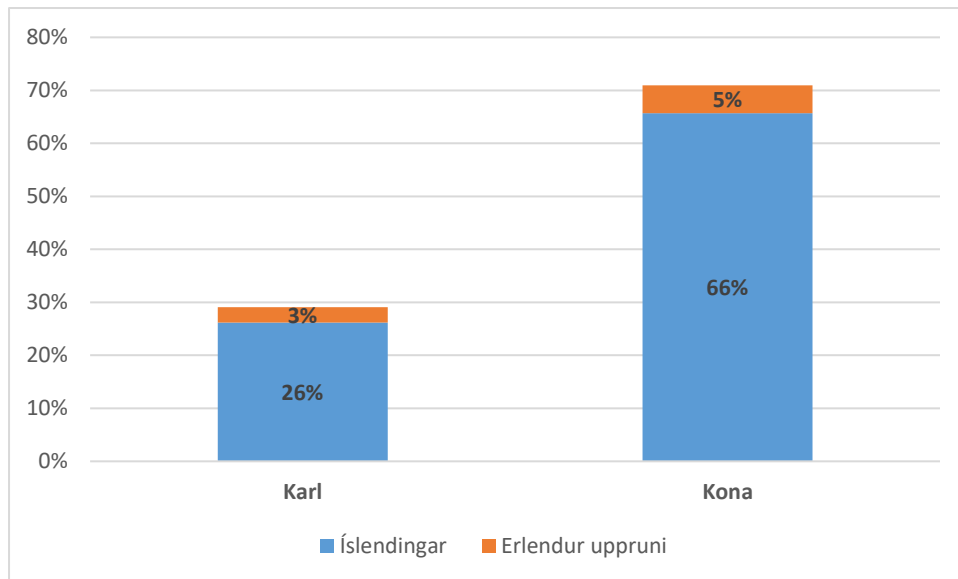
heimasíðum og Facebook síðum setranna þriggja á íslensku, ensku og pólsku. Þar voru íbúar hvattir til að taka þátt í könnuninni á þremur tungumálum og einnig komu forstöðumenn setranna upplýsingum um könnunina á framfæri við svæðisfjölmiðla. Bæði forstöðumenn og rannsakandi sendu tölvupósta á lykilaðila hvers sveitarfélags þar sem þeir voru beðnir um að hvetja íbúa til þátttöku. Rannsakandi hafði sett sér það markmið að hafa könnunina opna í mánuð til að byrja með og miðaði við að ná að lágmarki 150 þátttakendum. Könnunin fór vel af stað, en þátttakan datt niður á tímabili og var því ákveðið að hafa hana opna þar til markmiðinu væri náð. Eftir kynningar á könnuninni í svæðismiðlum og tölvupóstsendingar til lykilaðila jókst þátttakan. Könnunin var opin í rúma þrjá mánuði, frá maílokum og fram í miðjan ágúst. Alls tóku 172 þátt í könnuninni og 90% af þeim svöruðu könnuninni á íslensku, 10% svöruðu annað hvort á ensku eða pólsku. Forstöðumenn setranna voru sammála um að erfiðlega hefði gengið að fá íbúa með annað móðurmál en íslensku til þess að taka þátt og getur það bent til þess að þekkingarsetrin séu illa kynnt meðal þessara hópa. Rannsakandi ákvað í ljósi niðurstöðu um skiptingu þátttakendafjölda að við myndræna framsetningu á niðurstöðum spurningalistanna þriggja kæmu annars vegar fram niðurstöður meðal Íslendinga og hins vegar niðurstöður þeirra sem eru erlendir að uppruna, en í texta væri fjallað um niðurstöðurnar í heild sinni.

Þátttaka var misjöfn á starfssvæðum setranna en um 45% þátttakenda voru búsettir á starfssvæði Nýheima Þekkingarseturs, 34% á starfssvæði Háskólafélags Suðurlands og 22% á starfssvæði Þekkingarnets Þingeyinga (Mynd 1).

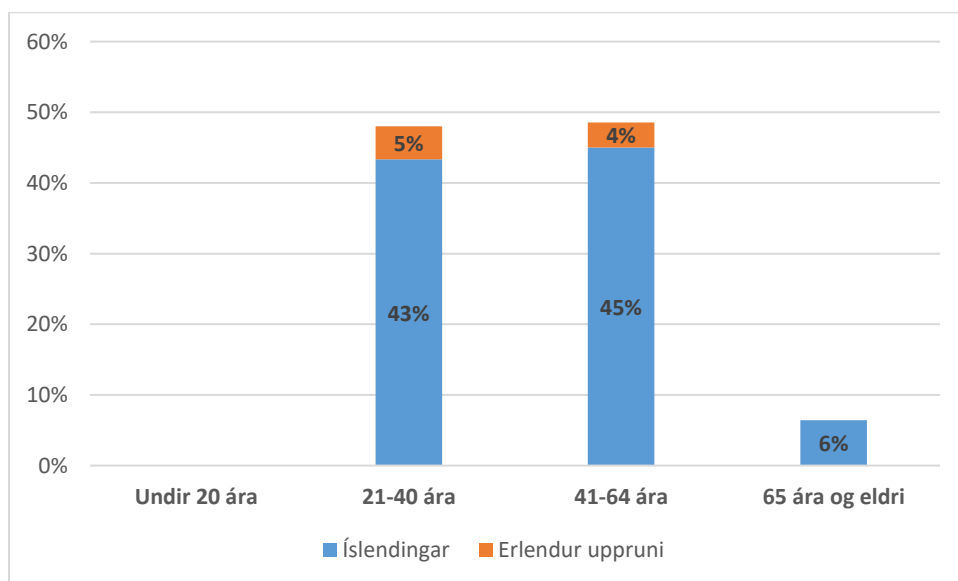
Mynd 1. Þátttaka á starfssvæðum setranna

Konur voru í meirihluta þátttakenda eða tæplega 71% og karlar 29%. (Mynd 2)

Mynd 2. Þátttaka eftir kyni

Aldursbil þátttakenda var 20–65 ára og eldri, en 45% þátttakenda voru á aldursbilinu 21–40 ára, 48% á aldrinum 41–64 ára og 7% voru 65 ára og eldri. Enginn úr aldurshópnum yngri en 20 ára svaraði spurningalistanum (Mynd 3).

Mynd 3. Þátttaka eftir aldri

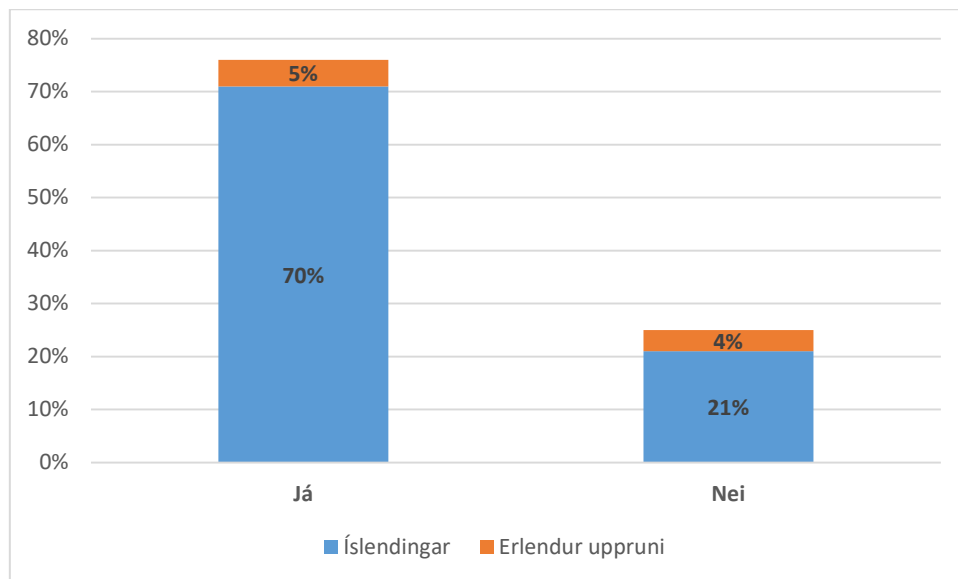
4. Niðurstöður spurningalistakönnunarinnar

Í kaflanum verður farið yfir niðurstöður spurningalistakönnunarinnar þar sem fyrst verður fjallað um spurningar sem áttu við starfsemi og þjónustu setranna (sp. 4, 5, 6, 7), síðan verður fjallað um spurningar sem lúta að stöðu, hlutverki og mikilvægi setranna í samfélaginu (sp. 8, 9 10, 11), þar á eftir voru spurningar um viðhorf til framboðs námsleiða í fjarnámi á háskólastigi og

símenntunarnámskeiða (12, 13, 14, 15) og að lokum var ein spurning (sp. 16) um hvað viðmælendum fannst einkenna það samfélag sem þeir bjuggu í.

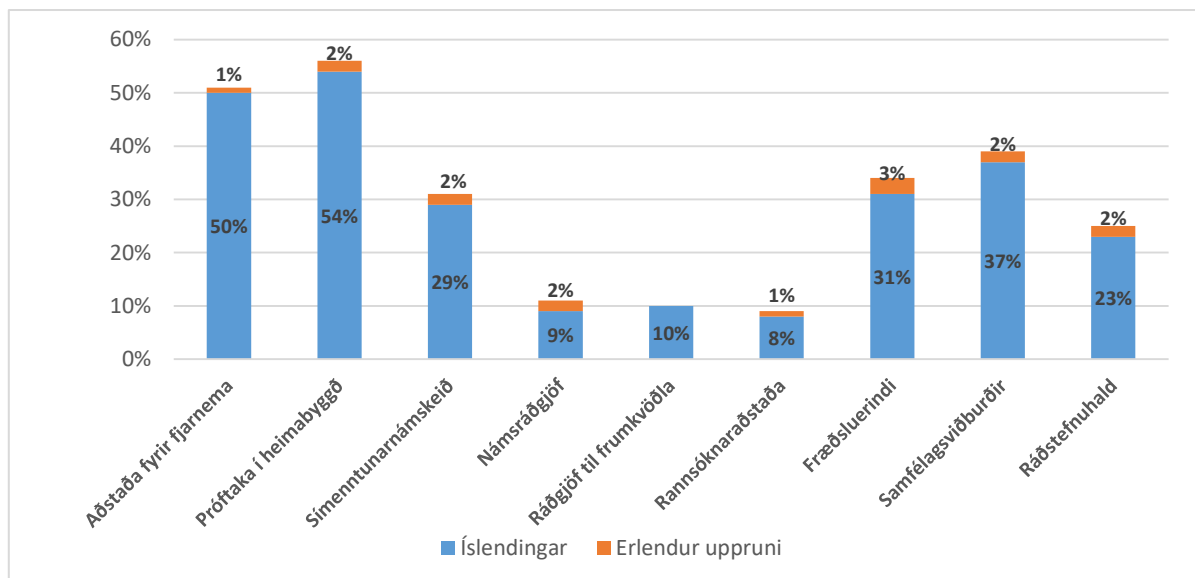
4.1. Starfsemi og þjónusta

Fyrsta spurningin í þessum hluta (sp. 4) laut að því hvort að þátttakendur hefðu á einhverjum tímapunkti notað þá þjónustu sem setrin bjóða upp á. Afgerandi meirihluti eða 75% svaraði þessari spurningu játandi en 25% höfðu ekki nýtt sér þjónustuna (Mynd 4).

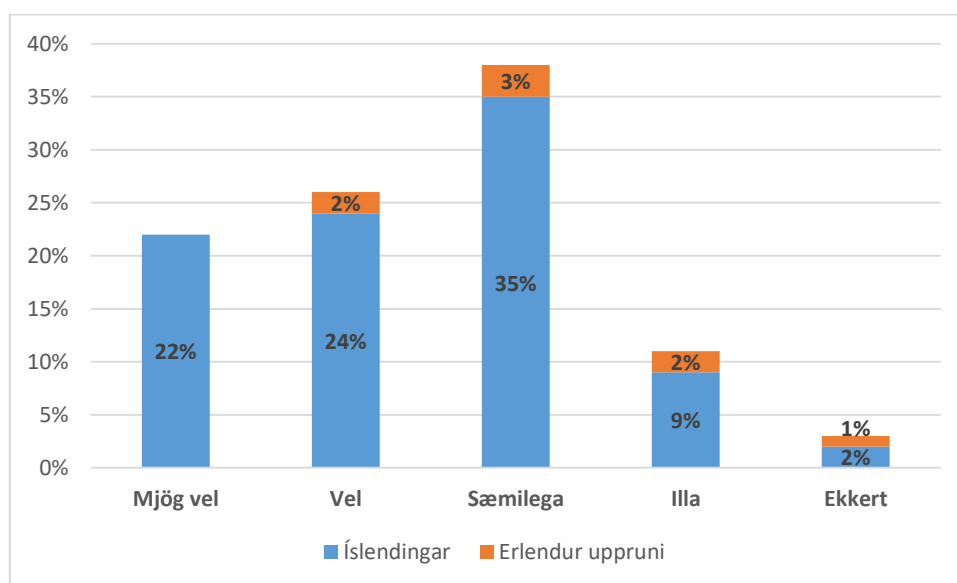
Mynd 4. Hefur þú notið þjónustu þekkingasetranna?

Í framhaldi af spurningu 4 voru þeir sem höfðu notið þjónustu setranna beðnir um að svara því hvaða þjónustu þeir hefði nýtt sér (sp. 5) og voru nokkrir valmöguleikar í boði auk þess að boðið var upp á valmöguleikann *Annað* og þá voru þátttakendur beðnir um að tilgreina hvað það væri. Eins og fram kemur á neðangreindri mynd er það þjónusta við nemendur á háskólastigi sem flestir hafa nýtt sér, en einnig margs konar fræðsluerindi og samfélagsviðburði. Fæstir sögðust hafa nýtt sem þjónusta setranna er varðar námsráðgjöf, ráðgjöf til frumkvöðla og rannsóknaraðstöðu (Mynd 5). Þeir þátttakendur sem merktu við *Annað* nefndu m.a. að þeir hefðu notað lesstofu, farið á leiksýningar, haldið fyrirlestra og leiðbeint á símenntunarnámskeiðum (Viðauki).

Mynd 5. Ef já við spurningunni hér að framan, hvaða þjónustu?

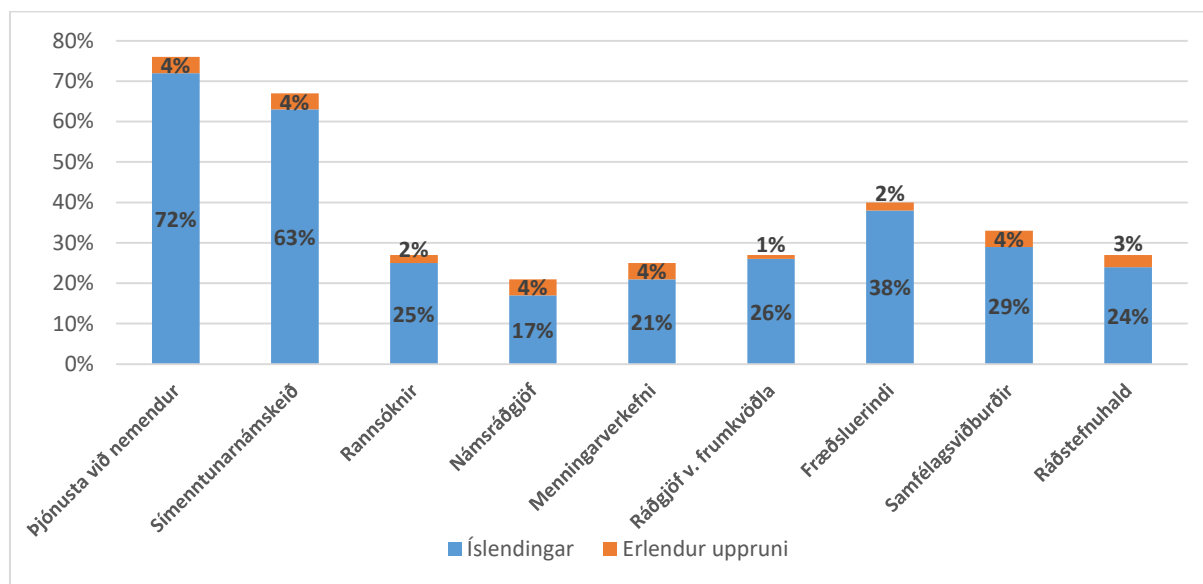
Þegar þátttakendur eru spurðir hversu vel þeir þekkja til starfsemi þekkingarsetranna svörðu 48% þátttakenda að þeir þekktu starfsemina mjög vel eða vel (sp. 6). Um 38% svarenda töldu sig hins vegar þekkja starfsemi sæmilega og 14% merktu við valmöguleikana illa eða ekkert (Mynd 6).

Mynd 6. Hversu vel þekkirðu til starfsemi þekkingarsetranna?

Þá voru þátttakendur beðnir um að svara spurningu um hvað í starfsemi þekkingarsetranna þeir teldu að íbúar í þeirra samfélagi þekktu best (sp. 7). Gefnir voru upp valmöguleikar auk þess sem að boðið var upp á valmöguleikann *Annað* og þátttakendur beðnir um að setja fram hvað það væri. Á neðangreindri mynd sést að þátttakendur telja að aðrir íbúar þekki best til þjónustu við

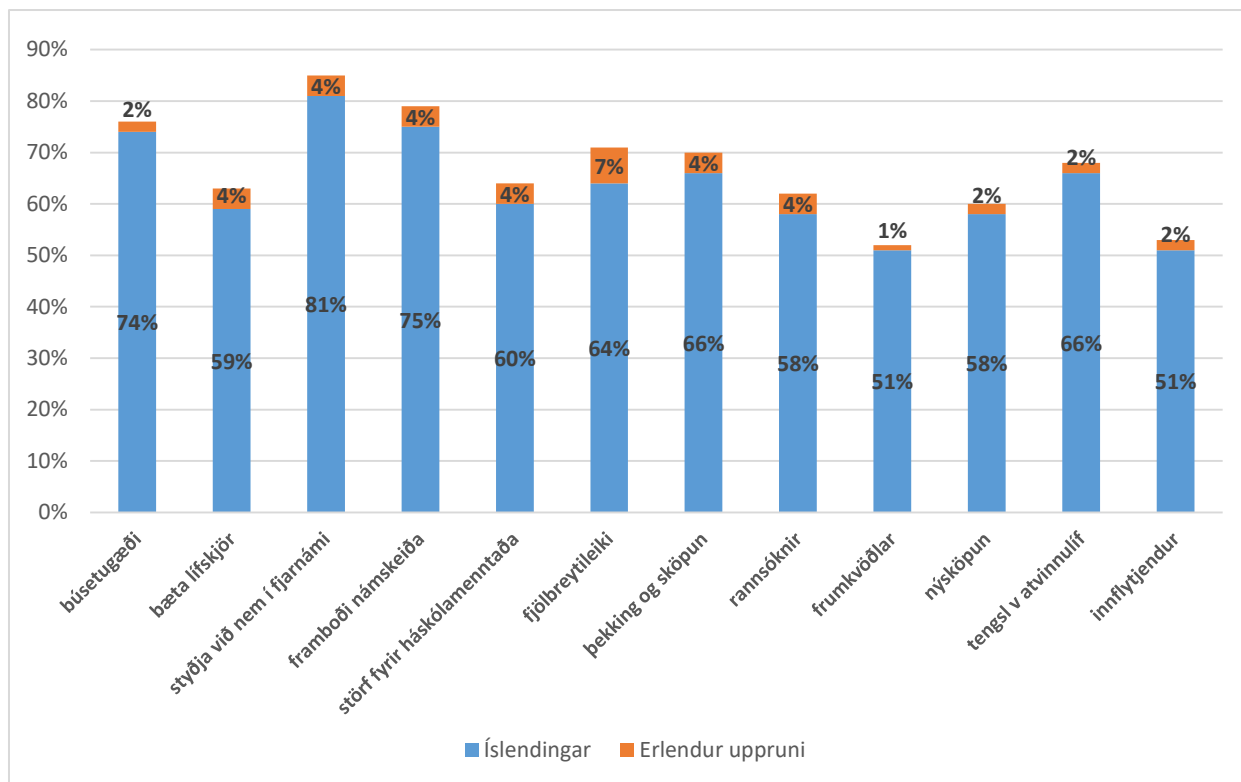
háskólanema og símenntunarnámskeiða auk fræðsluerinda og samfélagsviðburða. Það sem þátttakendur telja að íbúar viti minnst um er námsráðgjöf, en vitneskja um rannsóknir, menningarverkefni, ráðgjöf til frumkvöðla og ráðstefnuhald telja þátttakendur að íbúar viti ekki mikið um (Mynd 7). Þeir sem merktu við valmöguleikann *Annað* töldu að bæta mætti við þáttum eins og ráðgjöf vegna styrkumsókna og bókasafn samfélagsins sem þeir töldu íbúar þekkja best til.

Mynd 7. Sú starfsemi sem ég tel að íbúar þekki best.

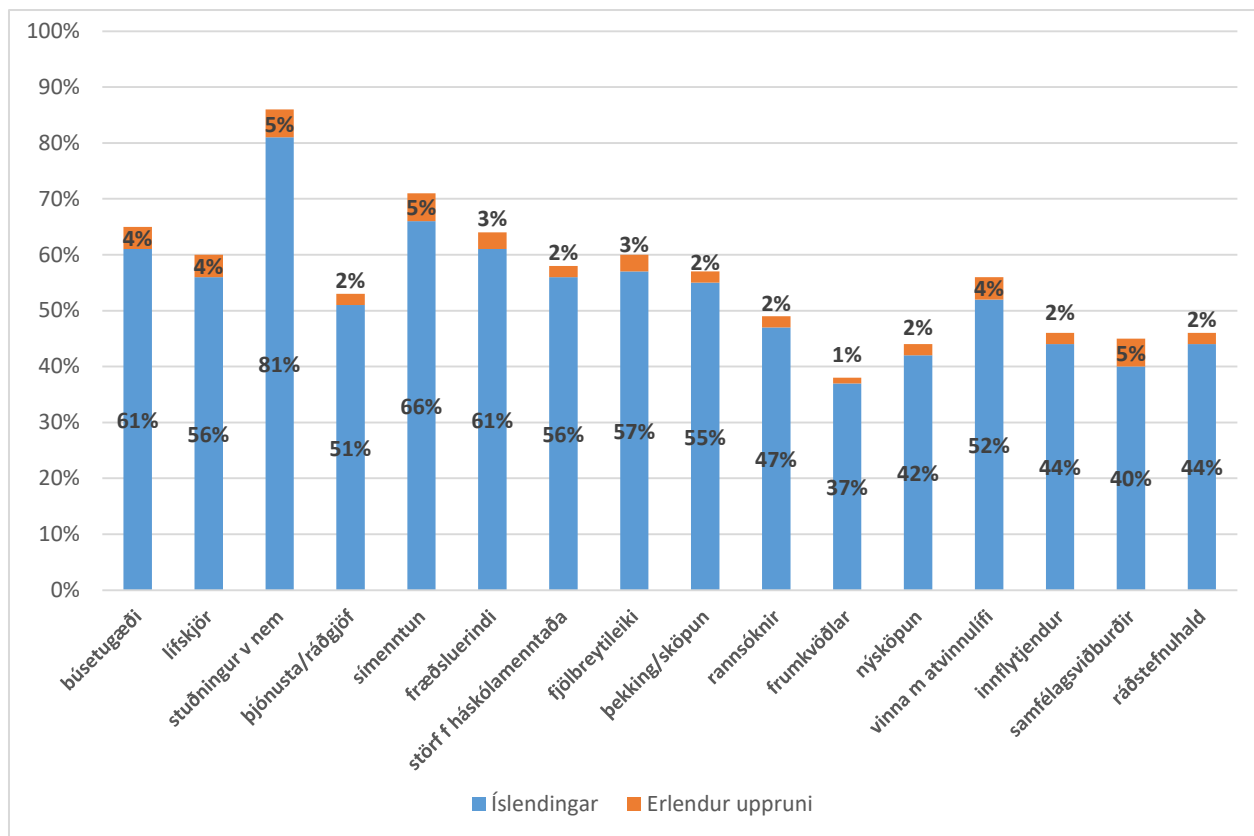
4.2. Staða, hlutverk og mikilvægi

Fyrsta spurningin í þessum hluta (sp. 8) var að fá fram álit íbúa á því hvert væri hlutverk þekkingarsetranna í samfélögunum. Hér máttu þátttakendur merkja við eins marga valmöguleika og þeim sýndist. Boðið var upp á valmöguleikann *Annað* en enginn þátttakandi nýtti sér það. Niðurstöðurnar sýna að það sem íbúar telji að sé hlutverk þekkingarsetranna eru þættir sem lúta að búsetugæðum og líf skjörum íbúa, þ.m.t. að efla fjölbreytileika samfélaganna og styðja við innflytjendur, almenn þjónusta við þá sem stunda nám, vera miðstöð þekkingar, sköpunar, rannsókna og frumkvöðlastarfsemi, tengjast atvinnulífinu og skapa störf fyrir háskólamenntað fólk (Mynd 8).

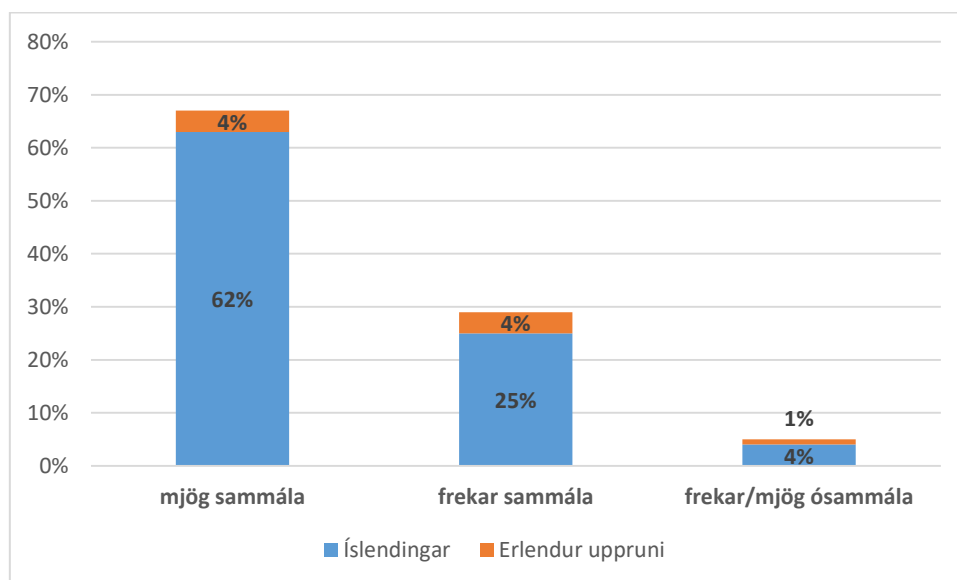
Mynd 8. Hlutverk þekkingarsetranna í samfélaginu.

Í framhaldi af spurningu 8 um hlutverk setranna, þá var spurt um það hvað þátttakendur teldu að setrin væru í raun að vinna við (sp. 9). Hér var boðið upp á valmöguleikann *Annað* og þar kom m.a. fram að þeir sem þar ynnu væri mikið í kaffi og spjalli. Þá var valmöguleikinn *Ekkert af ofangreindu* í boði og merktu um 1% svarenda við þann möguleika. Niðurstöður sýna að íbúar telja að setrin séu að vinna í ýmsum þjónustupáttum, s.s. stuðningur við nemendur í háskólanámi bæði með aðstöðu og ráðgjöf, með framboði á símenntunarnámskeiða og fræðsluerinda. Með starfsemi sinni væru setrin að auka búsetugæði, bæta lífskjör íbúa og efla fjölbreytileikann í samfélaginu. Yfir 50% þátttakenda merktu við þessa þætti. Þeir þættir þar sem undir 50% þátttakenda merktu við falla undir flokk rannsókna, frumkvöðla- og nýsköpunarstarfsemi og svo þjónustu við innflytjendur (Mynd 9).

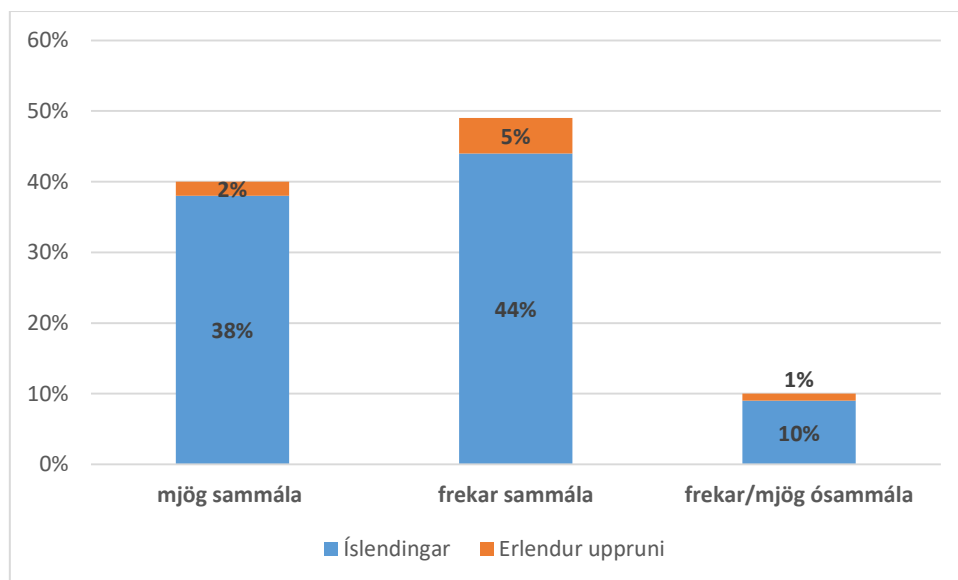
Mynd 9. Það sem setrin eru að vinna að.

Í spurningu 10 voru þátttakendur beðnir um að merkja við hversu sammála eða ósammála þeir væru við fullyrðinguna um að starfsemi setranna væri mikilvæg fyrir byggðapróun. Mikill meirihluti eða 95% þátttakenda voru mjög eða frekar sammála þeirri fullyrðingu (Mynd 10).

Mynd 10. Starfsemi setranna er mikilvæg í byggðapróun.

Í síðustu spurningu þessa hluta spurningalistans (sp. 11) voru þátttakendur beðnir um að merkja við hvort þeir væru sammála eða ósammála fullyrðingunni um að umræðan um þekkingarsetrin væri jákvæð í þeirra samfélagi. Mikill meirihluti, 89% þátttakenda er mjög eða frekar sammála fullyrðingunni, 11% eru frekar eða mjög ósammála henni (Mynd 11).

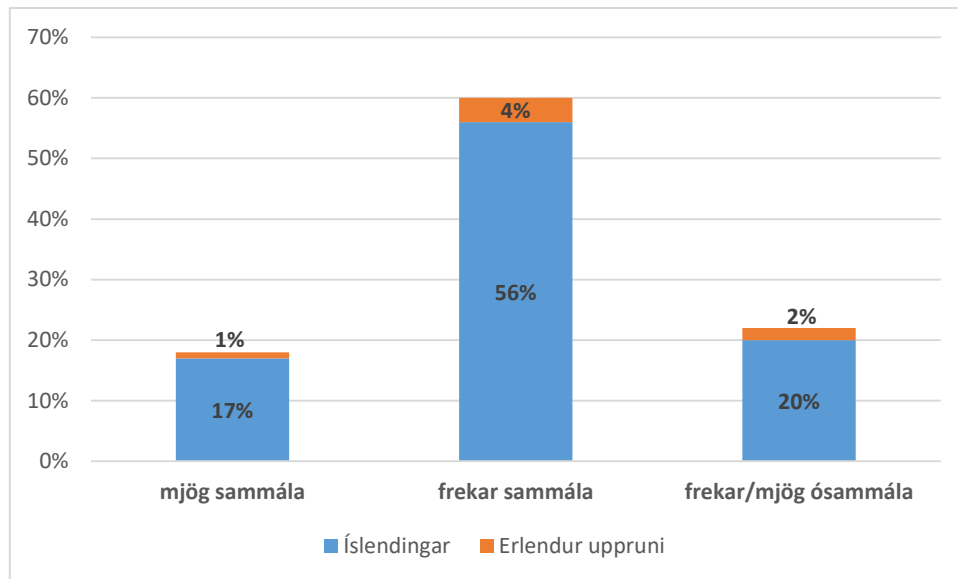

Mynd 11. Umræðan um þekkingarsetrin er jákvæð.

4.3. Háskólanám og símenntun

Í þessum hluta spurningalistakönnunarinnar voru fjórar spurningar sem fjölluðu um viðhorf þátttakenda til framboðs háskólanáms í fjarnámi og framboð símenntunarnámskeiða í samfélögunum.

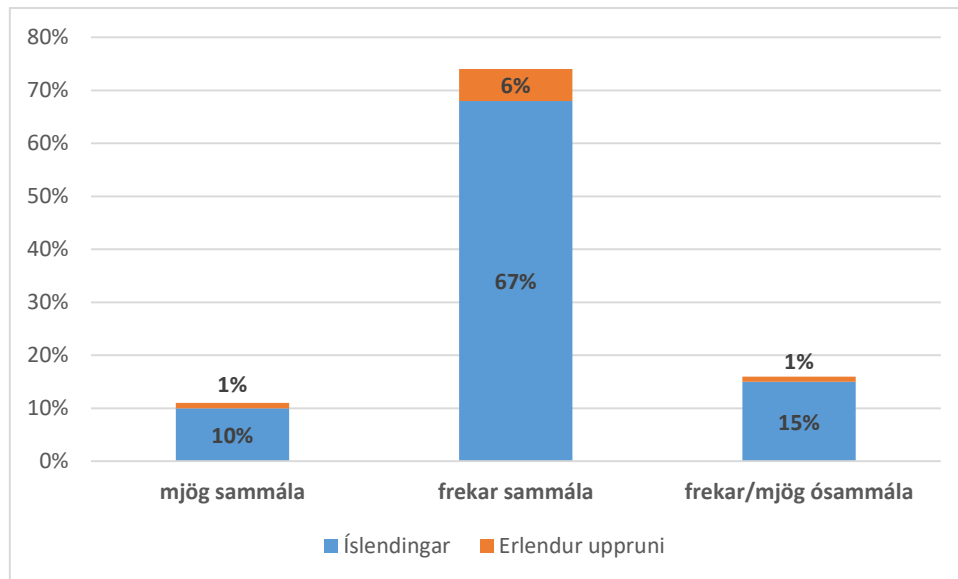
Í fyrstu spurningunni (sp. 12) voru þátttakendur beðnir um að merkja við hvort þeir væru sammála eða ósammála fullyrðingunni um að það væri fjölbreytni í námsframboði í fjarnámi á háskólastigi. Um 78% þátttakenda eru mjög eða frekar sammála fullyrðingunni en 22% eru henni frekar eða mjög ósammála henni (Mynd 12).

Mynd 12. Það er fjölbreytni í framboði á háskólanámi í fjarnámi.

Í framhaldi af spurningu 12 voru þeir þátttakendur sem sögðust vera frekar eða mjög ósammála fullyrðingunni um að það væri fjölbreytni í framboði á háskólanámi í fjarnámi, beðnir um, í spurningu 13, að tilgreina hvaða nám þeir vildu að yrði boðið upp á. Svörin við þessari spurningu eru að finna í viðauka aftast, en í stuttu máli má segja að þátttakendur töldu að allt háskólanám og endurmenntun á vegum háskólanna ætti að vera í boði í fjarnámi og fannst þátttakendum háskólar landsins og þá sérstaklega Háskóli Íslands ekki vera að standa sig í þeim efnum. Námsleiðir eins og landfræði, félagsfræði, félagsráðgjöf, líffræði, nám í umhverfis- og náttúruvísindum og heilbrigðisvísindum voru sérstaklega nefndar sem námsleiðir sem hægt væri að bjóða upp á í fjarnámi (Viðauki 1).

Í spurningu 14 voru þátttakendur beðnir um að taka afstöðu til þess hvort þeir væru sammála eða ósammála fullyrðingunni um að það væri fjölbreytni í framboði á endur- og símenntunarnámskeiðum. Mikill meirihluti þátttakenda, eða 84%, var annað hvort mjög eða frekar sammála fullyrðingunni en 16% voru frekar eða mjög ósammála henni (Mynd 13).

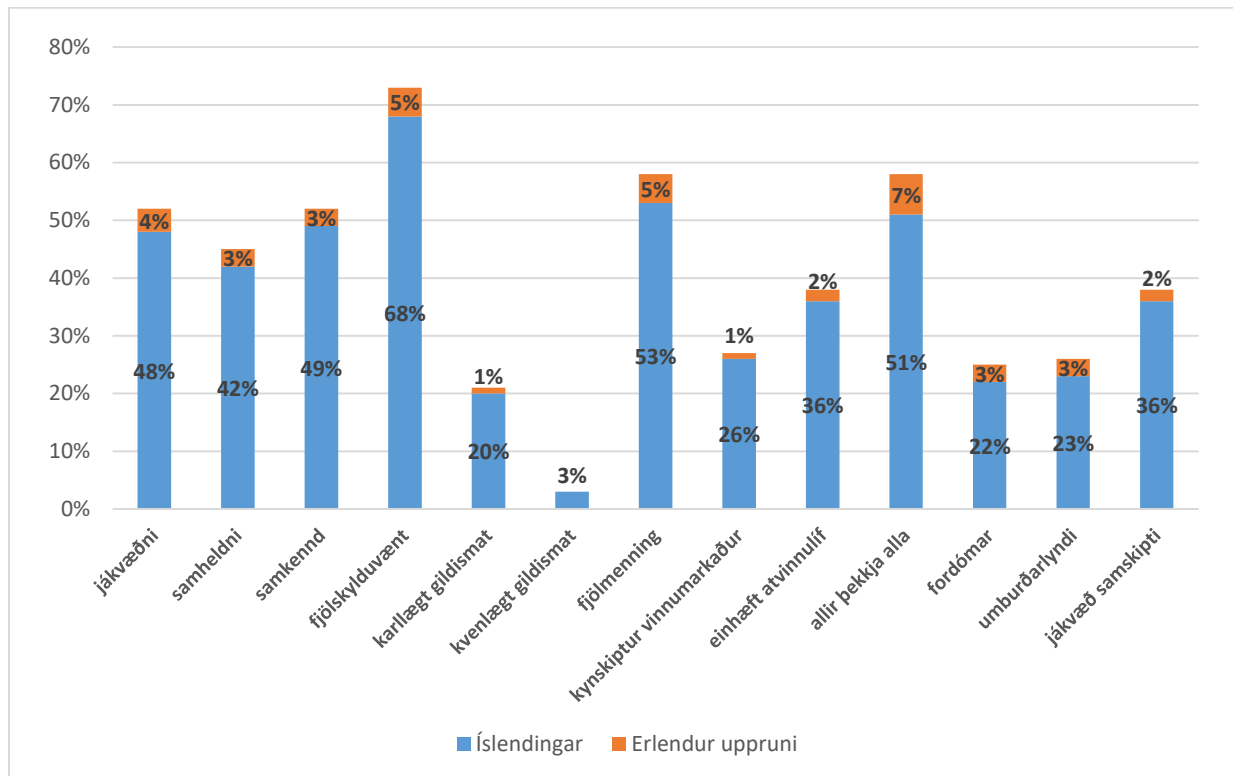
Mynd 13. Það er fjölbreytni í framboði á endur- og símenntunarnámskeiðum

Þeir sem merktu við valmöguleikana frekar eða mjög ósammála voru beðnir um í spurningu 15 að tilgreina hvaða námskeið þeir vildu sjá að væru í boði. Svörin við þessari spurningu eru að finna í viðauka en fram kom að þátttakendur vildu að boðið væri upp á tólmstundanámskeið, námskeið sem væri sérstaklega beint að nýbúum til að virkja þá betur í samfélaginu, heildstætt nám tengt ævimenntun, alls konar námskeið tengdum daglegu lífi og námskeið sem væri fyrir iðnmenntað fólk. Aðilar af erlendum uppruna töldu að það vantaði fjölbreytileika í námskeiðsframboð og að boðið yrði upp á íslenskukennslu fyrir erlenda íbúa með örari hætti en gert væri nú (Viðauki 1).

4.4. Samfélagið

Í þessum síðasta hluta var einungis ein spurning, spurning 16, en hér voru þátttakendur beðnir um að merkja við þá valkosti sem í boði voru sem þeir teldu vera einkennandi fyrir sitt samfélag og mátti merkja við eins marga og þátttakendur töldu vera nauðsynlegt. Að auki var í boði valkosturinn *Annað*, þannig að þátttakendur gátu bætt við því sem þeir töldu að vantaði. Þau atriði sem yfir 50% þátttakenda töldu vera einkennandi fyrir samfélag sitt voru að það væri fjölskylduvænt, fjölmenningslegt og að allir þekktu alla. Um 35-45% þátttakenda töldu að í samfélaginu væri jákvæðni, samheldni, samkennd og að jákvæð samskipti væru ríkjandi. Um og yfir 20% þátttakenda töldu að í samfélaginu væri kynskiptur vinnumarkaður, karllægt gildismat væri ríkjandi, finna mætti fyrir fordómum en að umburðarlyndi væri til staðar. Fæstum fannst samfélagið einkennast af kvenlægu gildismati. Þeir sem merktu við valkostinn *Annað* töldu að slúður og fordómar um náungann og ættarveldi einkenndu samfélagið. Aðilar að erlendum

uppruna töldu að samfélagið sem þeir byggju í væri mjög lokað og að erfitt væri að verða hluti af því og að samheldni og samkennd í samfélaginu hefði minnkað á síðustu 10 árum (Mynd 14).

Mynd 14. Það sem einkennir samfélagið sem ég bý í.

4.5. Samantekt

Þegar bakgrunnsupplýsingar er varða þátttöku eftir búsetu, kyni og aldri kemur í ljós að best er þátttakan á starfssvæði Nýheima Þekkingarseturs, næstbest hjá Háskólafélagi Suðurlands en lökust er hún hjá Þekkingarneti Þingeyinga. Konur taka í miklum meirihluta þátt og aldursbilið er frá 21-64 ára. Þá er þátttaka íbúa af erlendum uppruna lítil.

Í fyrsta hluta spurningalistans er varðar starfsemi og þjónustu setranna eru niðurstöður þær helstar að mikill meirihluti þátttakenda hefur notið þjónustu þekkingarsetranna og nefna þá helst þjónustu sem aðallega lýtur að aðstöðu og þjónustu við háskólanema. Það er einnig þeir þættir í starfsemi setranna sem þátttakendur telja að íbúar þekki. Sú þjónusta sem þátttakendur hafa nýtt í minna mæli er námsráðgjöf, ráðgjöf vegna frumkvöðlastarfsemi og rannsóknaraðstöðu og það eru þættir sem þátttakendur telja að íbúar þekki minnst til. Meirihluti þátttakenda taldi sig þekkja mjög vel eða vel til starfsemi setranna en þó er nokkuð stór hópur sem telur sig einungis þekkja sæmilega til starfseminnar.

Í öðrum hlutanum þar sem spurt var um hlutverk, stöðu og mikilvægi þekkingarsetra voru helstu niðurstöður þær að þátttakendur töldu að hlutverk setranna væri að auka búsetu- og lífsgæði íbúa, efla fjölbreytileika í samfélaginu, þjónusta innflytjendur og sjá um þjónustu fyrir námsmenn. Þá væri mikilvægt að setrin væru miðstöð þekkingar og sköpunar, ynnu með atvinnulífínu og sköpuðu störf fyrir háskólamenntað fólk. Hins vegar var minni áhersla hjá þátttakendum á rannsókn- og frumkvöðlastarfsemi sem eitt af hlutverkum setranna. Niðurstaða um stöðu setranna, þ.e. hvað það væri sem setrin ynnu að kom í ljós að þjónusta, aðstaða og ráðgjöf fyrir námsmenn vóg þyngst, en jafnframt töldu yfir 50% að með starfsemi sinni ynnu setrin að því að auka búsetu- og lífsgæði íbúa. Færri en 50% töldu að setrin væru að vinna í rannsóknastarfsemi eða veita ráðgjöf til frumkvöðla. Mikill meirihluti taldi starfsemi setranna vera mikilvæga og að umræðan um þau væri jákvæð. Þó var hluti þátttakenda sem taldi umræðuna um setrin vera neikvæða.

Í þriðja hlutanum þar sem spurt var um framboð á háskólanámi í fjarnámi og framboði á endur- og símenntunarnámskeiðum var niðurstaðan sú að 78% voru sammála því að það væri fjölbreytni í framboði námsleiða á háskólastigi í fjarnámi en 22% voru því ósammála. Þeir sem voru ósammála nefndu að allt háskólanám og endurmenntun á háskólastigi ætti að vera í boði í fjarnámi og háskólarnir, sérstaklega Háskóli Íslands, væri ekki að þjónusta landsbyggðina í þeim efnum og kölluðu eftir að fleiri námsleiðir Háskóla Íslands, eins og landfræði, félagsfræði, félagsráðgjöf, umhverfis- og náttúruvísindi og heilbrigðisvísindi, yrðu í boði í fjarnámi. Niðurstöður er varða endur- og símenntunarpáttinn voru á þá leið að 84% voru sammála því að fjölbreytni væri í framboði endur- og símenntunarnámskeiða en 16% voru því ósammála. Þeir sem voru ósammála nefndu að þeir vildu að boðið yrði upp á fjölbreytt tórstundanámskeið, nám sem tengdist ævimenntun og námskeið fyrir iðnmenntað fólk. Í viðauka 1 eru að finna svör þátttakenda við spurningum 13 og 15.

Í fjórða og síðasta hlutanum var spurt um hvað þátttakendur töldu einkenna samfélag sitt. Niðurstöður má skipta í þrennt. Yfir 50% tölu að samfélagið væri fjölskylduvænt, fjölmenningslegt og að allir þekktu alla. Um 35-45% töldu jákvæðni, samheldni, samkennd og jákvæð samskipti einkenna samfélagið og um 20% töldu að í samfélaginu væru karllæg gildi ríkjandi, vinnumarkaðurinn væri kynskiptur, það örlaði á fordómum og umburðarlyndi væri til staðar. Þeir sem nýttu sér valmöguleikann *Annað* bættu við að finna mætti slúður og fordóma í samfélaginu auk þess sem að ættarveld einkenndi samfélagið.

5. Umræður

Sú ákvörðun um að birta rafrænu spurningalistakönnunina á heimasíðum og Facebook síðum þekkingasetranna í stað þess að velja úrtak úr þýðinu *íbúar* var tekin með tvennt í huga. Annars vegar að gefa öllum íbúum kost á að taka þátt og hins vegar að kanna hversu vel heimasíður og Facebook síður setranna eru kynntar meðal íbúa á starfssvæðum þeirra. Þátttakan sýndi að yngsti og elsti aldurshópurinn virðist ekki fylgjast með starfsemi setranna í gegnum þessa miðla og lítil þátttaka íbúa af erlendum uppruna sýndi að þeir virðast ekki heldur fylgjast með og/eða jafnvel ekki þekkja til starfsemi þekkingasetranna. Það styður fullyrðingu forstöðumanna setranna um að erfiðlega gangi að ná til erlendu íbúanna og hefðbundnar leiðir dugi ekki til að fá þá til að taka þátt í samfélaginu. Því er ljóst að setrin þurfa að finna aðrar leiðir til að ná til ungra íbúa og þeirra sem eldri eru auk erlendu íbúanna, því hefðbundin nálgun, þ.e. upplýsingar á heimasíðum og/eða Facebook síðum virðist ekki ná til þessara hópa. Mögulega þyrftu setrin að vinna með fulltrúum þessara hópa og teygja sig í áttina til þeirra í gegnum tengslanet hópanna með persónulegri nálgun, t.d. með því að setja upp reglulega viðburði í samvinnu við hópanna og kynntu starfsemina í leiðinni.

Sú þjónusta sem þátttakendur í könnuninni hafa nýtt hjá setrunum er að mestu leyti þjónusta er varðar einhvers konar fræðslu; þ.e. háskóla- og símenntun, fræðsluerindi og samfélagsviðburði. Þetta eru einnig þau atriði sem þátttakendur telja að íbúar þekki best, séu hlutverk setranna að vinna að og sé það sem þau eru að vinna við. Það sem þátttakendur nýta í minna mæli er námsráðgjöf, ráðgjöf vegna frumkvöðlastarfsemi og rannsóknaraðstöðu. Þetta eru einnig þau atriði sem þátttakendur telja að íbúar viti minnst um, séu ekki hlutverk setranna að vinna að og sé ekki það sem þau eru að vinna við. Setrin starfa á sviði menntunar, rannsókna, nýsköpunar og menningar og það virðist sem að menntunarpátturinn sé best kynntur meðal íbúa, sennilega vegna þess að það er sá þáttur sem þeir virðast nýta sér. Það virðist því vera ljóst að setrin þurfa að leggja meiri áherslu á að vinna með aðra þætti, kynna og upplýsa íbúana um þá starfsemi sem þeim tilheyrir.

Almennt eru íbúar sáttir með framboð á háskólanámi í fjarnámi og með framboð á endur- og símenntunarnámskeiðum. Sú niðurstaða er nokkuð á skjön við það sem viðmælendur töldu. Hafa ber í huga að meirihluti þeirra sem tók þátt í könnuninni voru konur og sem höfðu notið þjónustu þekkingasetranna í formi aðstöðu til náms í fjarnámi. Niðurstaða rannsóknar Önnu Guðrúnar Edvardsdóttur (2013, 2016) sýndi að konur voru almennt ánægðar með framboð á háskólanámi í fjarnámi og ánægðar með inntak námsins. Þeirra markmið var að ná sér í

háskólagráðu á þeim sviðum sem mest þörfin var í samfélögum þeirra; þ.e. á sviði uppeldis og kennslu og hjúkrunar. Þess vegna kemur niðurstaða spurningalistans ekki á óvart sé tekið tillit til þess fjölda kvenna sem tók þátt. Það er þó töluvert stór hópur sem ekki sáttur með framboð háskólanáms í fjarnámi og nefna þá sérstaklega framboð fjárnáms við Háskóla Íslands sem þeir telja vera lítið. Sama á við um endur- og símenntunarnámskeið en þar kom fram krafa um að háskólar landsins byðu endurmenntunarnámskeið í fjarnámi. Í viðauka kemur fram viðhorf þeirra sem voru ósáttir og tillögur um hvaða námsleiðir þeir vildu sjá í boði í fjarnámi. Það er ljóst að í samfélögunum er hópur fólks sem ekki finnur nám í fjarnámi við hæfi og vill gjarnan sjá annað í boði. Þarna gætu setrin komið inn í og verið í forsvari fyrir því að vinna að því að fleiri námsleiðir verði í boði í fjarnámi, bæði á sviði háskólamenntunar sem og endur- og símenntunar.

Þátttakendur töldu sig búa í fjölskylduvænu og fjölmenningarlegu samfélagi, þar sem jákvæðni, jákvæð samskipti, samheldni og samkennd væri ríkjandi. Fram kom þó hjá hópi fólks að karllægt gildismat, kynskiptur vinnumarkaður, fordómar og lítið umburðarlyndi væri ríkjandi. Það er ljóst að hluti íbúa upplifir ekki einungis jákvæð gildi heldur einnig ýmis gildi sem eru neikvæð. Í ljósi þessarar niðurstöðu verða setrin að velta fyrir sér hvort að þau geti með starfsemi sinni nálgast þessi neikvæðu gildi með það að markmiði að draga úr áhrifum þeirra á samfélagið.

6. Lokaorð

Þegar dregnar eru saman niðurstöður þessarar greiningarvinnu kemur m.a. í ljós að samfélögin á starfssvæðum þekkingarsetranna eru frekar lík og glíma við það sama; fólksfækkun og einhæfni í atvinnulífi í sumum samfélögum en uppbyggingu, fólksfjölgun og fjölbreytni í atvinnulífinu í öðrum. Nýja áskorunin er fjöldi þeirra erlendu starfsmanna sem annað hvort flytja á svæðin til frambúðar eða dvelja tímabundið við störf. Erfitt er að fá þessa aðila til að taka þátt í samfélaginu og sýnir lítil svörin íbúa af erlendum uppruna að vitneskja þeirra um ýmsa starfsemi í samfélögunum er lítil. Hér gætu þekkingarsetrin verið leiðandi í rannsóknum á þessu sviði, leita leiða til að efla samfélagsþátttöku íbúa af erlendum uppruna og þróa aðferðir til að taka á þessari áskorun.

Þau þrjú setur sem hér voru til rannsóknar starfa eftir hugmyndafræði þriggja þátta líkansins (Triple Helix model). Þau eru sjálf ekki ólík í uppbyggingu, þó breytileiki sé í viðfangsefnum enda byggja þau starfsemi sína á svipuðum samningum við ríkisvaldið. Mismunandi áherslur eru í skipulagi og starfsemi setranna en þau starfa öll á sama sviði; þ.e. menntun, menningu, rannsóknum og nýsköpun og innan þeirra starfa sömu rannsóknastofnanir sem stunda rannsóknir á sviði náttúru, menningar og sögu. Þá starfa setrin að menntauppbyggingu á sínu starfssvæði með

áherslu á þjónustu við nemendur í fjarnámi og á sviði framhaldsfræðslu, en það er sá þáttur í starfseminni sem er best kynntur í samfélaginu. Þá er mikilvægt fyrir setrin að flétta inn í starfsemina samfélag og umhverfi (Quatuple og quintuple helix model) og ná þannig til íbúa. Kynning á námsráðgjöf, ráðgjöf við frumkvöðla og rannsóknarstarfsemi eru þættir sem íbúar vita minna um og mikilvægt að kynna. Markmiðið ætti að vera að skapa sjálfbær samfélög sem sýna seiglu og vinna ætti út frá staðarnálgunarhugmyndafræðinni (place-based approach).

Í því sambandi er mikilvægt að setrin hafi frumkvæði að því að málefni ungs fólks, kvenna og erlendra íbúa, sem hefur fjölgað verulega á undanförnum árum, verði skoðuð sérstaklega. Eins og sýnt var hér að framan flytjast konur frekar úr smærri samfélögum og einnig nýta þær sér fjarnámsmöguleikann í meira mæli en karlar. Vegna þess að konur virðast hafa úrslitavald hvar fjölskyldan setur sig niður er brýnt að skoða hvað það er sem veldur því að konur flytja og hvað þurfi að vera til staðar svo þær vilji búa í smærri samfélögum. Þar sem markmið setranna og það sem íbúar telja að sé hlutverk þeirra að vinna að er að auka búsetugæði og lífsgæði íbúa, eru setrin í lykilstöðu til þess að kortleggja hver staðan er, hvað veldur og laga starfsemina að ofangreindum hópum. Einnig að vinna með samfélaginu við að breyta því sem þarf, t.d. þeirri karlamenningu sem virðist vera ríkjandi.

Þegar á heildina er litið voru langflestir þátttakenda ánægðir með starfsemi þekkingarsetranna, töldu umræðuna um þau vera jákvæða og að þau væru mikilvæg í byggða- og samfélagsþróun. Þá virtist þátttakendum líða vel í því samfélagi sem þeir bjuggu í, en voru jafnframt meðvitaðir um þau atriði sem betur mætti fara í samfélögunum. Þessar niðurstöður er brýnt að setrin nýti sér til áframhaldandi þróunar á starfsemi sinni svo krafturinn og hugmyndaauðgin sem einkenndi starfsemina í upphafi nái sér á strik á nýjan leik. Til þess gæti þurft að breyta starfseminni og laga hana að breyttum aðstæðum og kröfum í samfélögunum sem orðið hafa á undanförnum árum.

Næsti áfangi í rannsókninni eru rýnihópaviðtöl á starfssvæðum setranna. Í ljósi niðurstöðna er varðar þátttöku í spurningalistakönnuninni verður leitast við að fá í rýnihópaviðtöl fulltrúa þeirra hópa þar sem fáir eða engir svöruðu spurningalistakönnuninni. Það eru þeir sem eru yngri en 20 ára, eldri en 64 ára, íbúar af erlendum uppruna og karlar. Markmiðið með rýnihópaviðtölunum er að fá fram viðhorf þessara hópa um starfsemi þekkingarsetranna.

Heimildaskrá

Alþingi. (1999). Þingsályktun um stefnu í byggðamálum fyrir árin 1999 – 2001. Nr. 6/123. Sótt í janúar 2018 af <http://althingi.is/altext/123/s/0957.html>.

Alþingi. (2002). Þingsályktun um stefnu í byggðamálum fyrir árin 2002 – 2005. Nr. 30/127. Sótt í janúar 2018 af <http://www.althingi.is/altext/127/s/1470.html>

Alþingi. (2011). Þingsályktun um stefnumótandi byggðaaætlun fyrir árin 2010 – 2013. Nr. 23/139. Sótt í janúar 2018 af <http://www.althingi.is/altext/139/s/1328.html>

Alþingi. (2014). Þingsályktun um stefnumótandi byggðaaætlun fyrir árin 2014 – 2017. Nr. 21/143. Sótt í janúar 2018 af <http://www.althingi.is/altext/143/s/1083.html>

Alþingi. (2018). Þingsályktun um stefnumótandi byggðaaætlun fyrir árin 2018 – 2024. Nr. 24/148. Sótt í janúar 2019 af <https://www.althingi.is/altext/148/s/1242.html>

Anna Guðrún Edvardsdóttir. (2016). *The interaction of the knowledge society and rural development in Iceland and Scotland*. Ph.D ritgerð frá Menntavísindasviði Háskóla Íslands. Sótt í janúar 2018 af <https://opinvisindi.is/handle/20.500.11815/162>

Berck, T., Tano, S., og Westerlund, O. (2016). Regional sorting of human capital: The choice of location among young adults in Sweden. *Regional Studies* 50(5), 756-770.

Bjarnason, Th., & Thorlindsson, Th. (2006). Should I stay or should I go? Migration expectations among youth in Icelandic fishing and farming communities. *Journal of Rural Studies* 22, 290-300.

Byggðastofnun. (1999). Byggðir á Íslandi – aðgerðir í byggðamálum. Leiðbeinandi skýrsla til stjórnvalda við aðgerðir í byggðamálum. Sótt í janúar 2018 af https://www.byggdastofnun.is/static/files/Skyrslur/byggdir_a_islandi.pdf

Byrne, A., Duvvury, N., Macken-Walsh, A., og Watson, T. (2013). Gender, power and property: "In my own right". A *RERC Working paper series*, 2-20. Sótt í febrúar 2019 af https://aran.library.nuigalway.ie/bitstream/handle/10379/4595/Gender_Power_and_Property_WP.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Carayannis, E. G., og Campbell, D. F. (2012). Mode 3 Knowledge Production in Quadruple Helix Innovative Systems. Twenty-first century democracy innovation and entrepreneurship for development. *Business* 7, 1-63.

Carayannis, E. G., og Rakhmatullin, R. (2014). The quadruple/quintuple innovation helixes and smart specialisation strategies for sustainable and inclusive growth in Europe and beyond. *Journal of the Knowledge Economy* 5, 212-239.

Charmichael, T., og Cunningham, N. (2017). Theoretical data collection and data analysis with gerunds in constructivist grounded theory study. *The Electronic Journal of Business Research Methods* 15(2), 59-73

Colapinto, C., og Porlezza, C. (2012). Innovation in creative industries: from the quadruple helix model to the systems theory. *Journal of the Knowledge Economy*, 3, 343-352.

Edvardsdóttir, A. G. (2013). Place and space for women in a rural area in Iceland. *Education in the North*, 20(Special Issue), 71-82.

Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (1995). The triple helix-university-industry-government relations: a laboratory for knowledge based economic development. *EASST Review* 14, 14-19.

Fjármála- og efnahagsráðuneytið. (2018). Tillaga til þingsályktunar um fjármálaáætlun fyrir árin 2019-2023. Sótt í febrúar 2019 af <https://www.stjornarradid.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=4d14dc20-3824-11e8-942a-005056bc530c>

Hagstofa Íslands. (2019a). Mannfjöldi eftir kyni 1998-2018. Sótt í febrúar 2019 af https://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/lbuar/lbuar_mannfjoldi_2_byggdir_sveitarfelog/MAN02001.px/table/tableViewLayout1/?rxid=a0a6db92-8501-41b7-91f5-64bec831b256

Hagstofa Íslands. (2019b). Landsmönnum fjölgar um 2,4% á milli ára. Sótt í mars 2019 af <https://hagstofa.is/utgafur/frettasafn/mannfjoldi/mannfjoldinn-1-januar-2019/>

Hagstofa Íslands. (2019c). Mannfjöldi eftir kyni og sveitarfélögum 1998-2019. Sótt í mars 2019 af https://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/lbuar/lbuar_mannfjoldi_2_byggdir_sveitarfelog/MAN02001.px/table/tableViewLayout1/?rxid=f00401f2-c476-4d2b-b633-e56c067c569d

Hagstofa Íslands. (2019d). Mannfjöldi eftir kyni og sveitarfélögum 2003-2019. Sótt í mars 2019 af https://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/lbuar/lbuar_mannfjoldi_2_byggdir_sveitarfelog/MAN02001.px/table/tableViewLayout1/?rxid=87ea0a20-6040-4195-bf1d-35f4a34c3e49

Hagstofa Íslands. (2019e). Mannfjöldi eftir kyni og sveitarfélögum 2003-2019. Sótt í mars 2019 af https://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/lbuar/lbuar_mannfjoldi_2_byggdir_sveitarfelog/MAN02001.px/table/tableViewLayout1/?rxid=e6604752-b2f9-4c97-b4a8-f7f7bbf2fb86

Hagstofa Íslands. (2019f). Mannfjöldi eftir kyni og sveitarfélögum 2003-2018. Sótt í mars 2019 af https://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/lbuar/lbuar_mannfjoldi_2_byggdir_sveitarfelog/MAN02005.px/table/tableViewLayout1/?rxid=37cfb356-2367-42df-838f-c760cb1c6896

Hagstofa Íslands. (2019g). Nemendur eftir skólastigi, tegund náms, almennu sviði og kyni 1997-2017. Sótt í febrúar 2019 af https://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag_skolamal_4_haskolastig_0_hsNemendur/SKO04103.px/table/tableViewLayout1/?rxid=e2fb4aa1-c89a-4f87-9051-ecf53e60a51c

Hagstofa Íslands. (2019h). Mannfjöldi eftir sveitarfélögum, kyni, ríkisfangi og ársfjórðungum 2009-2019. Sótt í október 2019 af https://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/lbuar/lbuar_mannfjoldi_2_byggdir_sveitarfelog/MAN10001.px/table/tableViewLayout1/?rxid=8bc68684-e5f7-4525-981d-ef104d1d9e1a

Hagstofa Íslands. (2019i). Mannfjöldi eftir sveitarfélögum, kyni, ríkisfangi og ársfjórðungum 2009-2019. Sótt í október 2019 af https://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/lbuar/lbuar_mannfjoldi_2_byggdir_sveitarfelog/MAN10001.px/table/tableViewLayout1/?rxid=e70f1872-e95b-4899-8953-70bf25d74e29

Hagstofa Íslands. (2019j). Mannfjöldi eftir sveitarfélögum, kyni, ríkisfangi og ársfjórðungum 2009-2019. Sótt í október 2019 af https://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/lbuar/lbuar_mannfjoldi_2_byggdir_sveitarfelog/MAN10001.px/table/tableViewLayout1/?rxid=4a08c9ad-2222-4158-9169-eefedf987d5a

Háskólafélag Suðurlands. (e.d.). Um okkur. Sótt í febrúar 2019 af <https://hfsu.is/um-okkur/>

Heng, L. H., Othman, N. F. M., Rasli, A. M., & Iqbal, M. J. (2012). Forth pillar in the transformation of production economy to knowledge economy. *Procedia – Social and Behavioural Science* 40, 530-536.

Hills, G. J., & Lingard, R. (2003). *UHI – the making of a university*. Edinburgh Dunedin Academic Press.

Hogan, A., Carson, D., Cleary, J., Donnelly, D., Houghton, K., Philips, R., & Tanton, R (eds). (2014). *Community adaptability tool. Securing the wealth and wellbeing of rural communities*. A report done for the Australian Government as a part of RIRDC project no. PRJ-008426.

Karlsdóttir, A., og Ingólfssdóttir, A. (2011). Gendered outcomes of socio-economic restructuring: A tale from a rural village in Iceland. *NORA-Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 19(3), 163-180

Kolehmainen, J., Irvine, J., Stewart, L., Karasconyi, Z., Szabó, T., Alarinta, J., & Nordberg, A. (2016). Quadruple helix innovation and the knowledge-based development: lessons from remote, rural and less-favoured regions. *Journal of the Knowledge Economy* 7, 23-42.

Leibert, T. (2016). She leaves, he stays? Sex-selective migration in rural East Germany. *Journal of Rural Studies* 43, 267-279.

Lindqvist, M., Olsen, L. S., & Baltzopoulos, A. (2012). Strategies for interaction and the role of higher education institutions in regional development in the Nordic countries. Skýrsla frá Nordregio. Sótt í janúar 2018 af http://www.nordregio.se/Global/Publications/Publications%202012/NR2012_02.pdf

Manning, J. (2017). In vivo coding. Í Matthes, J. (ed.), *The international encyclopedia of communication research methods*. New York, NY, Wiley-Blackwell.
DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118901731.iecrm027>

Menntamálaráðuneytið. (2003). *Skýrsla vinnuhóps menntamálaráðherra um háskólanámssetur á Austurlandi*. Sótt í febrúar 2019 af <https://www.stjornarradid.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/ritogskyrslur/austurland.pdf>

Menntamálaráðuneytið. (2004). *Skýrsla vinnuhóps um háskólaþættingu á Vestfirðum*. Sótt í febrúar 2019 af <https://www.stjornarradid.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/ritogskyrslur/vestf.pdf>

Mennta- og menningarmálaráðuneytið. (2010). *Áfangaskýrsla um þekkingarsetur á Íslandi*. Sótt í janúar 2019 af <http://brunnur.stjr.is/mrn/utgafuskra/utgafa.nsf/SearchResult.xsp?documentId=A2D12EAAB1B61A6500257781004BFAE0&action=openDocument&SessionID=CUWK7R59EV>

NIKK Norden og Nordic Council of Ministers. (2018). Rural realities in the Nordic countries. Myndskeið af Youtube sótt í febrúar 2019 af <https://www.youtube.com/watch?v=8RJoQ0CyVWM&feature=youtu.be>

Norðurlandaráð og Norræna ráðherranefndin. (2018). „Kúl að vera kona í jaðarbyggð“. *Fréttir*. Sótt í febrúar 2019 af <https://www.norden.org/is/news/kul-ad-vera-kona-i-jadarbyggd>

Nýheimar Þekkingarsetur. (2018). Fréttir - Starfið í Nýheimum. Sótt í febrúar 2019 af <https://nyheimar.is/starfid-i-nyheimum/>

Nýheimar Þekkingarsetur. (e.d.). Starfsemi í Nýheimum. Sótt í febrúar 2019 af <https://nyheimar.is/starfsemi-i-nyheimum/>

Nielsen, H. (2010). Universities in Regional Systems of Innovation: Has the rural research centre in Höfn enhanced the interaction between the university and local actors? MA ritgerð frá CIRCLE og Háskólans í Lundi. Sótt í janúar 2018 af http://esst.eu/wp-content/uploads/Nielsen_H_Thesis1.pdf

Nordberg, K. (2015). Enabling regional growth in peripheral non-university regions- the impact of a quadruple helix intermediate organisation. *Journal of the Knowledge Economy* 6, 334-356.

Pini, B., Moletsane, R., og Mills, M. (2014). Education and the global rural: feminist perspective. *Gender and Education*, 26(5), 453-464.

Sveinn Aðalsteinsson. (2008). Háskólafélag Suðurlands. Þekking skapar sóknarfæri. Skýrsla um myndun mennta- og rannsóknaklasa á Suðurlandi. Sótt í febrúar 2019 af https://hfsu.is/wp-content/uploads/2017/11/HfSu_addragandi.pdf

Välimaa, J., & Hoffmann, D. (2008). Knowledge society discourse and higher education. *Higher Education* 56(3), 265-285.

Þekkingarnet Þingeyinga. (e.d1.). Starfsemi. Sótt í febrúar 2019 af <http://www.hac.is/um-stofnunina/saga/>

Þekkingarnet Þingeyinga. (e.d2.). Starfssvæði. Sótt í febrúar 2019 af <http://www.hac.is/starfssvaedi/>

Þóroddur Bjarnason, Ingi Rúnar Eðvarðsson, Ingólfur Arnarson, Skúli Skúlason og Kolbrún Ósk Baldursdóttir. (2016). Svæðisbundin áhrif íslenskra háskóla. *Tímarit um uppeldi og menntun* 25(2), 265-287.

Viðaukar

Spurningalisti

1. Kyn

- ☐ Karl
- ☐ Kona
- ☐ Vil ekki segja

2. Aldur

- ☐ undir 20 ára
- ☐ 20 – 40 ára
- ☐ 41 – 64 ára
- ☐ 65 ára og eldri
- ☐ Vil ekki segja

3. Búseta

- ☐ á starfssvæði Nýheima Þekkingarseturs – hér eftir nefnt Nýheimar
- ☐ á starfssvæði Háskólafélags Suðurlands – hér eftir nefnt Háskólafélagið
- ☐ á starfssvæði Þekkingarnets Þingeyinga – hér eftir nefnt Þekkingarnetið

4. Hefur þú notið þjónustu Nýheima/Háskólafélagsins/Þekkingarnetsins?

- ☐ Já
- ☐ Nei

5. Ef já, hvaða þjónustu? – Krossa við allt sem á við

- ☐ Aðstöðu fyrir fjarnema
- ☐ Þjónustu er varðar próftöku í heimabyggð
- ☐ Endur- og símenntunarnámskeið
- ☐ Námsráðgjöf
- ☐ Ráðgjöf og aðstoð vegna frumkvöðlaverkefnis/nýsköpunar
- ☐ Aðstöðu vegna rannsóknarverkefna
- ☐ Fræðsluerindi
- ☐ Samfélagsviðburði

☐ Ráðstefnuhald

☐ Annað, hvað? _____

6. Hversu vel þekkirðu til starfsemi Nýheima/Háskólafélagsins/Þekkingarnetsins?

☐ mjög vel

☐ vel

☐ sæmilega

☐ illa

☐ ekkert

7. Sú starfsemi sem ég tel að íbúar í mínu samfélagi þekkja best er: - Krossa við allt sem við á

☐ þjónusta við nemendur

☐ endur- og símenntunarnámskeið

☐ rannsóknir

☐ námsráðgjöf

☐ menningarverkefni

☐ ráðgjöf vegna nýsköpunar

☐ Fræðsluerindi

☐ Samfélagsviðburðir

☐ Ráðstefnuhald

☐ Annað, hvað? _____

8. Ég tel að hlutverk Nýheima/Háskólafélagsins/Þekkingarnetsins sé að: - Krossa við allt sem á við.

☐ auka búsetugæði í samfélaginu

☐ bæta lífskjör íbúa

☐ styðja við nemendur sem eru í fjarnámi

☐ stuðla að framboði símennuntarnámskeiða

☐ skapa störf fyrir háskólamenntað fólk

☐ auka fjölbreytileika í samfélaginu

☐ vera miðstöð þekkingar og skapandi hugsunar

☐ stuðla að öflugu rannsóknastarfi

- () vinna með frumkvöðlum
- () stuðla að nýsköpun í samfélaginu
- () vinna með atvinnulífinu í samfélaginu
- () þjónusta við innflytjendur
- () ekkert að ofangreindu
- () Annað, hvað? _____

9. Ég tel að Nýheimar/Háskólafélagið/Þekkingarnetið sé að vinna að eftirfarandi þáttum: Krossa við allt sem við á.

- () auka búsetugæði í samfélaginu
- () bæta lífskjör íbúa
- () styðja við nemendur sem eru í námi
- () veita einstaklingsmiðaða þjónustu og ráðgjöf
- () stuðla að framboði símennuntarnámskeiða
- () skipuleggja fræðsluerindi
- () skapa störf fyrir háskólamenntað fólk
- () auka fjölbreytileika í samfélaginu
- () vera miðstöð þekkingar og skapandi hugsunar
- () stuðla að öflugum rannsóknastarfi
- () vinna með frumkvöðlum
- () stuðla að nýsköpun í samfélaginu
- () vinna með atvinnulífinu á staðnum
- () þjónusta innflytjendur
- () standa fyrir samfélagsviðburðum
- () standa fyrir ráðstefnuhaldi
- () ekkert að ofangreindu
- () Annað, hvað? _____

10. Starfsemi Nýheima/Háskólafélagsins/Þekkingarnetsins er mikilvæg fyrir byggðapróun í mínu samfélagi

- () mjög sammála
- () frekar sammála

() frekar ósammála

() mjög ósammála

11. Umræðan um Nýheima/Háskólafélagið/Þekkingarnetið í mínu samfélagi er jákvæð

() mjög sammála

() frekar sammála

() frekar ósammála

() mjög ósammála

12. Það er fjölbreytni í framboði á námi í fjarnámi á háskólastigi

() mjög sammála

() frekar sammála

() frekar ósammála

() mjög ósammála

13. Ef mjög/frekar ósammála, hvaða nám vilt þú sjá að boðið verði upp á?

14. Það er fjölbreytni í framboði endur- og símenntunarnámskeiða

() mjög sammála

() frekar sammála

() frekar ósammála

() mjög ósammál

15. Ef frekar/mjög ósammála, hvaða námskeið vilt þú sjá að boðið verði upp á?

16. Ég tel að eftirfarandi sé einkennandi fyrir samfélagið sem ég bý í: - Krossa við allt sem við á

() jákvæðni

() samheldni

() samkennd

() fjölskylduvænt

() karllægt gildismat ríkjandi

() kvenlægt gildismat ríkjandi

() fjölmenning

() kynskiptur vinnumarkaður

() einhæft atvinnulíf

() allir þekkja alla

() fordómar

() umburðarlyndi

() jákvæð samskipti

() Annað, hvað? _____

Spurning 5 – Ef já, hvaða þjónustu (svör við valmöguleikanum Annað)

Ýmis námskeið	Unnið fyrir þá sem verktaki við grafíska hönnun og haldið fyrirlestra og námskeið	Nota lesstofu
Hleðslunámskeið	Leiksýningar	Nám

Spurning 7 – Sú starfsemi sem ég tel að íbúar í mínu samfélagi þekkja best er: (svör við valmöguleikanum Annað)

Ráðgjöf vegna styrkumsókna	Bókasafn samfélagsins
----------------------------	-----------------------

Spurning 13 – Ef mjög/frekar ósammála, hvaða nám vilt þú sjá að boðið verði upp á?

Að háskólar, sérstaklega HÍ gyrði sig í brók og bjóði allt sitt nám í fjarnámi	Að staðlotur falli niður og að fólk þurfi ekki að fara suður
Meira nám í fjarnámi	Félagsráðgjöf og fleira
Endurmenntun í styttri námskeiðum, t.d. verkefnastjórnun, mannauðsstjórnun, markaðssetningu, rekstri og þjónustustjórnun	Háskólar landsins eru ekki að standa sig hvað fjarnám varðar, það er ekki við þekkingarsetrin að sakast
Kennslufræði, t.d.	Fleiri námsgreinar
Skrifstofu- og bókhaldsnám	Sem flest
Að nám í Háskóla Íslands sé sveigjanlegt líkt og á Akureyri og Bifröst	Fleiri greinar innan Háskóla Íslands, t.d. meira af heilbrigðisvísindum
Náttúruvísindi, líffræði, landfræði o.fl.	Iðngreinar
Það vantar að HÍ geti boðið upp á aukna þjónustu við nemendur sem stunda fjarnám	Fjarnámsmiðstöð til menntunar kennara, hjúkrunarfræðinga o.fl.
Finnst að allt nám eigi að vera í boði í fjarnámi	Allt almennt nám í HÍ
Allt háskólanám á Íslandi	Fjarnám hjá Háskóla Íslands
Möguleikar til náms í líf-, jarð- og landfræði – umhverfis- og náttúruvísindum	Kennaranám, hjúkrunarfræði, félagsfræði, landfræði
Endurmenntun kennara	Iðjuþjálfar
Annað en kennaranám, uppeldisfræði og hjúkrunarfræði	Námskeið á vegum endurmenntunar HÍ mættu vera meira í fjarkennslu
Sjúkraliðar	Miðstöð fjarnáms
Fleiri tengd markaðssetningu	Hjúkrunarnám
Margt sem ekki er í boði í fjarnámi	Sálfræðinám á meistarastigi
Athuga með möguleika á að vera með námsbrautir staðsettar í Nýheimum svipað og gert er á Vestfjörðum	Hef aldrei fundið neitt nám sem er í boði í fjarnámi sem ég hef áhuga á

Spurning 15 – Ef frekar/mjög ósammála, hvaða námskeið vilt þú sjá að boðið verði upp á?

Tölvunámskeið	Bókhalds- og skrifstofunám
Alls konar, fleira en tungumálanámskeið	Afþreyingarnámskeið
Það eru ósköp fá námskeið í boði fyrir almenning	Meira af námskeiðum fyrir nýbúa, virkja betur nýbúa á svæðinu
Fyrir háskólamenntað starfsfólk	Meira af námskeiðum tengt tómstundum
Heildstætt nám tengt ævimenntun	Matvælatengdum greinum
Það er lítið af menntunarnámskeiðum í boði	Kennaramenntun
Fjölbreytt nám í iðnmenntunarfögum	Foreldranámskeið um uppeldi barna
Endurmenntun af ýmsu tagi, rannsóknir og raunvísindi	Hægt er að finna námskeið en markaðurinn er lítill svo framboðið er líka lítið
Vantar meiri fjölbreytileika í námskeiðsframboð	Tíðara framboð á íslenskunámskeið fyrir útlendinga til að koma til móts við alla
All mögulegt er varðar daglegt líf, loftslagsógnir, hvað við getum gert, streyma meira, hafa útsendingakerfið í lagi en það hefur ekki verið svo.	

Spurning 16 - Ég tel að eftirfarandi sé einkennandi fyrir samfélagið sem ég bý í (svör við valmöguleikanum *Annað*)

Það þarf að vinna að því að draga úr slúðri og dómum um náungann	Bæði karllæg og kvenlæg gildi eru ríkjandi en fer eftir sviðum
Ættarveldi	Mjög lokað samfélag og erfitt að verða hluti af því sem útlendingur
Það hefur verið merkjanleg breyting með tilliti til þessara spuringa á síðustu 10 árum, t.d. var samkennd og samstaða sterkari en er nú	